



JURIDISKA FAKULTETEN  
vid Lunds universitet

Ian Karlemark

# Entreprenadrättsliga felpåföljder och följdsador i ett nordiskt perspektiv

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet  
30 högskolepoäng

Handledare: Per Samuelsson

Termin för examen: Period 1 VT2018

# Innehåll

<b>SUMMARY</b>	<b>1</b>
<b>SAMMANFATTNING</b>	<b>2</b>
<b>FÖRORD</b>	<b>3</b>
<b>FÖRKORTNINGAR</b>	<b>4</b>
<b>1. INLEDNING</b>	<b>6</b>
<b>1.1 Bakgrund</b>	<b>6</b>
<b>1.2 Syfte och frågeställning</b>	<b>6</b>
<b>1.3 Avgränsningar</b>	<b>7</b>
<b>1.4 Metod</b>	<b>8</b>
1.4.1 Inledning	8
1.4.2 Rättsdogmatisk metod	9
1.4.3 Komparativ metod	10
<b>1.5 Material och forskningsläge</b>	<b>12</b>
1.5.1 Inledning	12
1.5.1 Sverige	12
1.5.2 Danmark	14
1.5.3 Norge	15
<b>1.6 Disposition</b>	<b>16</b>
<b>2. ENTREPRENADAVTAL</b>	<b>17</b>
<b>2.1 Generellt om entreprenadavtal</b>	<b>17</b>
<b>2.2 Tolkning av entreprenadavtal</b>	<b>18</b>
<b>3. NORDISKA ENTREPRENADAVTALEN</b>	<b>21</b>
<b>3.1 Sverige: AB 04</b>	<b>21</b>
<b>3.2 Danmark: AB 92</b>	<b>21</b>
3.2.1 AB 18	22
<b>3.3 Norge: NS8405</b>	<b>22</b>
<b>3.4 Sammanfattande jämförelse</b>	<b>23</b>
<b>4. FELBEGREPPET</b>	<b>25</b>

<b>4.1</b>	<b>AB 04</b>	<b>25</b>
<b>4.2</b>	<b>AB 92 (Danmark)</b>	<b>25</b>
<b>4.3</b>	<b>NS 8405</b>	<b>27</b>
<b>4.4</b>	<b>Sammanfattande jämförelse</b>	<b>27</b>
<b>5.</b>	<b>FELPÅFÖLJDER</b>	<b>29</b>
<b>5.1</b>	<b>AB 04</b>	<b>29</b>
5.1.1	Inledning	29
5.1.2	Illustration över felpåföljderna	29
5.1.3	Avhjälpande	30
5.1.4	Värdeminskningsavdrag	31
<b>5.2</b>	<b>AB 92 (Danmark)</b>	<b>32</b>
5.2.1	Inledning	32
5.2.2	Avhjälpande	32
5.2.3	Prisnedsättning	33
<b>5.3</b>	<b>NS 8405</b>	<b>34</b>
5.3.1	Inledning	34
5.3.2	Avhjälpande	34
5.3.3	Ersättning vid fel	37
<b>5.4</b>	<b>Sammanfattande jämförelse</b>	<b>38</b>
5.4.1	Avhjälpande	38
5.4.2	Prisavdrag	40
5.4.3	Tolkning	41
<b>6.</b>	<b>FÖLJDSKADOR</b>	<b>43</b>
<b>6.1</b>	<b>AB 04</b>	<b>43</b>
6.1.1	Allmänt	43
6.1.2	Culpaansvar	45
6.1.3	Felansvar	46
6.1.4	Ansvarsbegränsningar	46
6.1.5	Grov vårdslöshet	47
<b>6.2</b>	<b>AB 92 (Danmark)</b>	<b>48</b>
6.2.1	Allmänt	48
6.2.2	Indirekt förlust	50
6.2.3	Felansvaret upphör	51
<b>6.3</b>	<b>NS 8405</b>	<b>52</b>
6.3.1	Allmänt	52
6.3.2	Följdsador efter övertagande	52
6.3.3	Skada på andra delar än entreprenaden	53
6.3.4	Närliggande och förutsebara följskador	53
6.3.5	Direktkrav mot underentreprenörer	53
<b>6.4</b>	<b>Sammanfattande jämförelse</b>	<b>54</b>

<b>7. ANALYS OCH SLUTSATSER</b>	<b>56</b>
7.1 Inledning	56
7.2 Risk- och ansvarsfördelning	56
7.3 Slutsatser	58
<b>KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING</b>	<b>61</b>
<b>RÄTTSFALLSFÖRTECKNING</b>	<b>66</b>

# Summary

The purpose of this essay is to deal with the primary contractual sanctions for construction errors in the most common standard agreements for the construction industry in Sweden, Denmark and Norway. Furthermore, the paper aims at investigating the consequences for consequential damages in the various standard agreements and how the standard agreement's risk allocation is designed. In many respects, the Nordic countries share the same legal perspective, so it is natural to compare similar rules in Sweden, Denmark and Norway. In this essay, I will therefore make a comparison based on Swedish AB 04, Danish AB 92 and Norwegian NS 8405. To study current law in Sweden, Denmark and Norway, a traditional legal-judicial method has been used. A comparative method has been used when comparing the various standard agreement provisions.

The standard agreements that are subject of this essay are all compromise products from the parties of the construction industry, and they share some of the ambiguity problems associated with interpretation of a contract. The term error in the different agreements is more or less the same: an error means that a job does not have the quality agreed between the parties. When there is an error, the main rule is that the contractor should correct the error. Likewise, the three countries' rules on consequential injuries are similar, but they have different consequences. The limitation of liability under the contract sum in AB 04, while such a limitation is not found in AB 92 and NS 8405, would imply a significantly lower compensation for injuries in Sweden.

Liability according to the standard agreement is directed against the person who caused injury. The party who suffered an injury shall then be replaced for its costs. At the same time, the parties have contractual freedom that allows responsibility to be distributed according to their will. The standard agreements examined in this paper could be clearer in their terms of assessment of errors and their sanctions. When dispositive law furthermore is considered when interpreting construction contracts, it may cause uncertainty between the parties. When interpreting a provision, the three different standard agreements place significant importance on the parties' intentions with the provision. The importance of dispositive law when the parties are to interpret an agreement or provision is not clear.

Construction contract law is based in many respects on principles of civil law and liability law. The same applies to the contract law both in Sweden, Denmark and Norway. According to this paper, the different countries' standard agreements are largely similar, but it is still far from easy to know which provision is applicable to a particular situation.

# Sammanfattning

Uppsatsens syfte är att behandla entreprenadrättsliga felpåföljder i vanligen använda standardavtal för byggbranschen i Sverige, Danmark och Norge. Vidare syftar uppsatsen till att utreda rättsföljderna för följdskador i respektive standardavtal och hur de olika standardavtalens riskfördelning är utformad. De nordiska länderna bygger på samma obligationsrättsliga ansats varför det var naturligt att jämföra liknande regler i Sverige, Danmark och Norge. I denna uppsats kommer jag således göra en komparativ undersökning med utgångspunkt i svenska AB 04, danska AB 92 och norska NS 8405. För att undersöka gällande rätt i Sverige, Danmark och Norge har en traditionell rättsdogmatisk metod använts. Vid jämförelsen av dessa resultat har en komparativ metod använts.

Standardavtalen är i alla länder en kompromissprodukt mellan marknadens parter och delar vissa av de otydlighetsproblem som finns i samband med tolkning. Felbegreppet i de olika avtalen är lika varandra: fel föreligger när arbetet inte är i det skick som är avtalat. Föreligger fel är avhjälpande den huvudsakliga felpåföljden. Även följdskadebegreppet i sig är likt mellan de olika länderna men de får olika konsekvenser. Begränsningen av kontraktssumman i AB 04, samtidigt som en sådan begränsning inte finns i AB 92 och NS 8405, torde innebära en markant lägre ersättning för skador i Sverige.

Ansvarsfördelningen i de genomgångna standardavtalen riktar ansvar till en skadevållare. Den part som lidit en skada ska därefter ersättas. Samtidigt finns det en avtalsfrihet som möjliggör för parterna att avtala om sitt ansvar i en given situation. De genomgångna standardavtalen kunde vara tydligare i sina villkor för bedömningen av fel och dess påföljd. När dessutom dispositiv rätt beaktas vid tolkningen av entreprenadavtal blir dess tillämpning osäker. Vid tolkning av avtalen lägger de tre olika standardavtalet stor vikt vid den gemensamma partsavsikten. Hur stor inverkan dispositiv rätt har vid tolkningen av en tvist är inte helt klart.

Entreprenadrätten bygger i mångt och mycket på obligations- och skadeståndsrättsliga principer. Detta är gemensamt för entreprenadrätten i Sverige, Danmark och Norge. Det framgår av denna framställning att de olika ländernas regelverk delar stora likheter, men det är fortfarande långt ifrån enkelt att veta vilken bestämmelse som är tillämplig på en viss situation.

# Förord

I och med inlämningen av detta examensarbete avslutas mina 4,5 år på juristprogrammet i Lund. Jag vill därför tacka min familj och alla vänner som hjälpt mig under dessa år. Tiden i Lund har varit fylld med glädje och studierna har varit stimulerande. Det känns däremot väldigt skönt att äntligen vara klar med utbildningen, och jag ser mycket fram emot vad som väntar framöver.

För hjälp under arbetet med denna uppsats vill jag rikta ett stort tack till alla på Nerle Jonsson Lindeblad advokatbyrå i Helsingborg där jag fick praktisera under denna sista termin. Framför allt har advokat Per Nerle bidragit med erfarenheter och kunskap som varit värdefulla.

Det var inte helt enkelt att få tag i allt material som behövdes för att genomföra detta arbete. Bibliotekarierna vid Juridicums bibliotek i Lund förtjänar därför ett tack för sin hjälpsamhet.

Jag vill även tacka min studiekamrat och mycket gode vän, Axel Hallén, för alla trevliga luncher under studietiden.

Slutligen vill jag tacka min handledare, professor Per Samuelsson för värdefulla råd och synpunkter under arbetets gång.

Helsingborg den 22a maj 2018

*Ian Karlemark*

# Förkortningar

AB 04	Allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader
AB 92 (Sverige)	Allmänna Bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader
AB 92 (Danmark)	Almindelige betingelser for arbejder og leverancer i bygge- og anlægsvirksomheder
AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
BFJR	Byggebransjens Faglig Juridiske Råd
BKK	Byggandets Kontraktskommitté
CISG	United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods
FED	Forsikrings- og Erstatningsretlig Domssamling
HD	Högsta domstolen
JT	Juridisk Tidskrift
KFE	Kendelser om Fast Ejendom
KKöpl	Konsumentköplag (1990:932)
KtjL	Konsumenttjänstlag (1985:716)
Köpl	Köplag (1990:931)
LH	Förkortning för norska lagmannsretterna
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv



NS 8405	Norsk Standard NS 8405 - Norsk bygge- og anleggskontrakt
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk juristtidning
T:BB	Tidskrift for Bolig- og Byggeret
TfR	Tidsskrift for rettsvitenskap
TR	Tingsrätt
UfR	Ugeskrift for Retsvæsen
VBA	Voldgiftsretten for bygge og anlægsvirksomheds kendelse
VLD	Vestre Landsrets Dom (Hovrätten för västra Danmark)

# 1. INLEDNING

## 1.1 Bakgrund

Entreprenader mellan kommersiella parter är ofta omfattande med stora värden på spel. Entreprenadrätten är på lagstiftningsnivå nästan oreglerad kring avtalen mellan kommersiella parter. Byggbranschens parter har upprättat standardavtal vilka fungerar som avtalsunderlag. Dessa standardavtal är ofta en kompromissprodukt vilket påverkar dess tydlighet. Tolkning av avtalet får således en viktig roll i en eventuell tvist.<sup>1</sup>

På grund av entreprenadprojekts komplexitet är det inte ovanligt att fel uppkommer. Fel i entreprenaden medför rättigheter och skyldigheter för parterna och standardavtalen innehåller regler för hur fel ska åtgärdas.<sup>2</sup> Det är dessa regler som jag i uppsatsen kommer undersöka. Jag kommer dessutom undersöka bestämmelser kring följdskador och dess rättsföljder.

Entreprenadrätten och avtalsrätten har på senare år påverkats av en internationalisering, vilket gör det naturligt och nödvändigt av en framåtsyftande analys av entreprenadrättens problem med utgångspunkt i utländsk rätt. Förmögenhetsrätten präglas av en internationalisering, där exempelvis köprätten underkastats vissa internationella harmoniseringstillägg.<sup>3</sup> Även entreprenadrätten går i en liknande riktning. Sveriges, Norges och Danmarks förmögenhetsrätt har traditionellt sett ett gemensamt släktskap. Däremot har de på entreprenadrättens område utvecklat sig i olika riktningar.<sup>4</sup> I denna uppsats kommer jag således göra en komparativ undersökning med utgångspunkt i de nordiska ländernas standardavtal.

## 1.2 Syfte och frågeställning

Uppsatsens syfte är att behandla entreprenadrättsliga felpåföljder i svenska AB 04, danska AB 92 och norska NS 8405. De är alla vanligen använda standardavtal för byggbranschen i respektive nordiskt land. Vidare är uppsatsens syfte att utreda rättsföljderna för följdskador i respektive standardavtal och hur de olika standardavtalens riskfördelning är utformad. Få fördjupningar i följdskadebegreppet i större omfattning har gjorts. Att därefter jämföra begreppet mellan de nordiska länderna gör denna uppsats ensam i sitt slag. Fördjupningar i felpåföljderna har gjorts, men däremot inte med utgångspunkt i nordisk rätt.

---

<sup>1</sup> Se Samuelsson (2011), s. 19 ff.

<sup>2</sup> Se exempelvis kap. 5 i AB 04, kap. VII i NS 8405 och avsnitt G i AB 92.

<sup>3</sup> Jfr. CISG.

<sup>4</sup> Se Hansen (2008), s. 26.

Undersökningen av reglerna för felpåföljder och för följdskador syftar till att utreda rättsläget i respektive land. Det kommer därefter föras ett mer analytiskt resonemang kring parternas ansvar och risker i standardavtalen för fel och följdskador. Uppsatsens utgångspunkt kommer vara i det svenska standardavtalets, AB 04, regler, och därefter undersöka hur standardavtal i Norge, NS 8405, och Danmark, AB 92, tillämpas på liknande situationer.

Anledningen till att svenska AB 04, danska AB 92 och norska NS 8405 utreds i denna uppsats är att respektive standardavtal fått stor spridning i sina länder. Samtliga skapades genom en liknande process och används vid liknande situationer.<sup>5</sup>

Uppsatsens frågeställningar är således följande:

- Vilka är de entreprenadrättsliga felpåföljderna i respektive standardavtal?
- Hur definieras följdskador i respektive standardavtal?
- Vilka är rättsföljderna avseende följdskador i respektive standardavtal?

Dessa frågeställningar handlar alla om hur parternas riskfördelning utformas enligt standardavtalen. Standardavtalens riskfördelning tillämpas när parterna införlivat standardavtalen mellan sig. Detta hindrar däremot inte parterna från att i vissa situationer avvika från standardavtalens riskfördelning genom individuellt avtalade bestämmelser. Svenska AB 04 innehåller exempelvis formkrav kring avvikelser från standardavtalet. Vissa bestämmelser, fasta bestämmelser, i AB 04 kan parterna inte avtala om. De s.k. täckbestämmelserna ger parterna möjlighet att avtala om en annan reglering än den som framgår av AB 04.<sup>6</sup> Norska NS 8405 och danska AB 92 ställer inte upp liknande formkrav. Däremot aspirerar de olika standardavtalen på att utgöra en rimlig balans mellan rättigheter och skyldigheter mellan parterna. Då frågeställningarna tangerar en mer övergripande frågeställning kring hur parterna fördelar risker och ansvar mellan sig kommer således även en diskussion kring parternas riskfördelning att föras.

### 1.3 Avgränsningar

I arbetet utreds entreprenadavtal där parterna är näringsidkare. Det kommer i uppsatsen inte tas hänsyn till eventuella olikheter i styrkeförhållandet mellan parterna. Det kommer inte heller tas hänsyn till konsumententreprenader, varför avtal som omfattas av KtjL eller KKöpl lämnas utanför denna framställning. Uppsatsen behandlar ansvarsrelationer mellan entreprenörer och beställare. Förhållande till sidoentreprenörer, underentreprenörer, konsulter eller tredje män lämnas mer eller mindre utan hänseende.

---

<sup>5</sup> Se SvJT 2015 s. 20 och Hagström & Bruserud (2014), s. 23.

<sup>6</sup> Se stycke 6 i förordet till AB 04.

Jag kommer inte att analysera kontraktsbrott vid dröjsmål och dess konsekvenser och inte heller rätt till tidsförlängning, reglerna om ÄTA-arbeten, garantitider, besiktningsreglerna, hävningsreglerna, tvistereglerna, parternas underrättelseskyldigheter, hinderreglerna eller förseningsviten. Generellt kommer kap. 5 i AB 04, med dess motsvarigheter i Danmark och Norge att behandlas. Jag kommer fokusera på fel i entreprenader och påföljderna för fel, med särskild hänsyn till ersättningar med anledning av följdskador. Påföljder för fel kommer behandlas, i synnerhet avhjälpande och prisnedsättning. Eventuella andra felpåföljder än avhjälpande och prisnedsättning kommer inte i lika stor utsträckning avhandlas. Regler om fel och ersättning för fel och följdskador från respektive land kommer utredas och jämföras. Jag kommer hålla mig inom ramarna för respektive standardavtal och jämföra liknande bestämmelser.

Jag kommer i uppsatsen förutsätta att ett standardavtal är införlivat i parternas avtal. Huruvida entreprenadrätt kan användas som handelsbruk eller liknande kommer inte diskuteras i denna uppsats. Entreprenadavtalets relation till allmän obligationsrätt kommer inte heller i någon större omfattning få plats inom ramen för denna uppsats, även om däremot allmänna obligationsrättsliga principer kan användas till hjälp vid besvarandet av frågeställningarna.

Jag kommer göra en allmän genomgång av respektive standardavtal och deras felbegrepp. Däremot kommer inte förfarandet *hur* ett fel fastställs redogöras. Proceduren kring besiktningsförfaranden o.s.v. får inte plats inom ramen för denna uppsats. Jag kommer således *anta* att ett fel föreligger, och redogöra för bestämmelserna som tar vid därefter.

För denna uppsats har felbegreppet som det ser ut i respektive standardavtal jämförts. Jag är väl medveten om att felbegreppet inom standardavtalen inte nödvändigtvis behöver stämma överens med felbegreppet inom civilrätten i övrigt. Exempelvis skiljer sig felbegreppet inom AB 04 och felbegreppet inom den svenska köprätten åt.<sup>7</sup> Det är felbegreppet, felpåföljderna och följdskadebegreppet inom ramen för standardavtalen som kommer undersökas.

## 1.4 Metod

### 1.4.1 Inledning

För denna uppsats varierar metodvalet vid de olika avsnitten. För att undersöka gällande rätt i Sverige, Norge och Danmark har en traditionell rättsdogmatisk metod använts. Vid jämförelsen av de olika ländernas gällande rätt har en komparativ metod använts.

Jag kommer i uppsatsen inta frågeställningen ur ett svenskt perspektiv, där norsk och dansk rätt jämförs med svensk rätt. Av denna anledning kommer

---

<sup>7</sup> Jfr. exempelvis definitionen av fel i AB 04 och 17 § KöpL.

jag använda den av HD fastslagna tolkningsmetod som hjälp för att utröna likheter och skillnader mellan ländernas bestämmelser.

## 1.4.2 Rättsdogmatisk metod

För att undersöka frågeställningarna har den rättsdogmatiska metoden använts med utgångspunkt i rättskälleläran. Den rättsdogmatiska metoden syftar till att utreda och tolka gällande rätt genom att analysera relevanta källor för att finna lösningen på rättsliga problem.<sup>8</sup> De klassiska rättskällorna anges av rättskälleläran och består av lag, lagförarbeten, rättspraxis och doktrin. Inom entreprenadrätten saknas i stor utsträckning traditionella rättskällor. Vid behandlingen av uppsatsen kommer således andra källor än sådana som tillhör den strikt rättsdogmatiska metoden att utforskas. Samma resonemang gäller även för undersökningen av gällande rätt i Danmark och Norge.

Den rättsdogmatiska uppgiften kan syfta till att fastställa gällande rätt genom auktoritativa uttalanden. Vad som däremot är att betrakta som ett auktoritativa uttalande är inte helt klart. Lag och författning, förarbeten samt auktoritativa domstolsavgöranden klassificeras i allmänhet som sådana.<sup>9</sup> Användningen av auktoritativa rättskällor inom ramen för den rättsdogmatiska metoden kan ställa till problem vid undersökningar av områden som saknar auktoritativt material.<sup>10</sup>

Rättsdogmatiken har kritiserats för att dess syfte eventuellt stannar vid att enbart fastställa gällande rätt och inte värdera eller kritisera undersökningens resultat.<sup>11</sup> Detta synsätt har kritiserats till förmån för att rättsdogmatiken visst kan vara både analyserande och kritiserande.<sup>12</sup> Hellner använder termen ”*traditionell rättsvetenskap*” som en term för en rättsvetenskap som motsvarar rättsdogmatiken och även är analyserande.<sup>13</sup> Detta har betecknats som ”*konstruktiv rättsvetenskap*” där begreppet innefattar ifrågasättande av lagstiftning och prejudikat.<sup>14</sup> Denna konstruktiva rättsvetenskap beaktar både gällande rätt, de lege lata, och hur rätten borde se ut, de lege ferenda.<sup>15</sup> Genom denna kritiska granskning av lagstiftningen och rättspraxis skulle rättsutvecklingen främjas.<sup>16</sup>

Det uppstår en viss skillnad att tolka gällande rätt utifrån traditionella rättskällor och att tolka gällande rätt ur standardavtal. Dock är tillvägagångssättet mycket likt den rättsdogmatiska metoden. Standardavtalen utgör inte gällande rätt i egenskap av lag, men det gäller likväl mellan parterna när det implementeras. Samtidigt liknar avtalets funktion och roll lagstiftning. Det har

---

<sup>8</sup> Se Sandgren (2015), s.43 och Korling & Zamboni (2013) s. 21.

<sup>9</sup> Se SvJT 2004, s. 118 f.

<sup>10</sup> Se SvJT 2004, s. 120.

<sup>11</sup> Se Hellner (2001), s. 24.

<sup>12</sup> Se Hellner (2001), s.22–30. Se även SvJT 2004, s. 4, samt SvJT 2002, s.246.

<sup>13</sup> Se Hellner (2001), s. 29.

<sup>14</sup> Se SvJT 2004, s. 119.

<sup>15</sup> Se SvJT 2004, s. 105 och SvJT 2002, s. 265.

<sup>16</sup> Se SvJT 2002, s. 246 ff.

således anförts att den i praktiken viktigaste rättskällan i en entreprenad är kontraktet mellan parterna.<sup>17</sup>

Jag kommer i uppsatsen som utgångspunkt studera standardavtalen AB 04, NS 8405 och AB 92 för att besvara arbetets frågeställningar. Praxis från domstolarna i respektive land studeras. Respektive lands högsta domstol har bedömt entreprenadrättsliga mål i ett begränsat antal fall. Domar från respektive lands högsta domstol studeras i så stor utsträckning det är möjligt, men stor hjälp sökes inom den juridiska litteraturen och doktrinen.

Frågeställningen siktar in sig på villkor i standardavtal. Huruvida dessa avtal kvalificerar sig som en rättskälla i den klassiska rättskälleläran går att diskutera. Däremot anser Hagström att det enbart är ett språkligt betingat problem och att avtal reellt sett får funktionen som rättskälla. Detta faktum blir särskilt påtagligt med hänsyn till den starka ställning som de branschspecifika avtalen faktiskt har.<sup>18</sup>

### 1.4.3 Komparativ metod

Jag avser i uppsatsen att utreda gällande rätt enligt tre olika länders standardavtal, och till viss del även tre olika rättssystem. I uppsatsen kommer jag företa en komparation mellan vanligen implementerade standardavtalen inom respektive lands byggsektor i Sverige, Norge och Danmark. Komparationen kommer fokusera på felpåföljderna och på följdskadebegreppet samt dess verkningar.

De nordiska länderna bygger på samma obligationsrättsliga ansats. De har exempelvis efter ett samnordiskt lagstiftningsarbete väldigt lika köplagar.<sup>19</sup> På grund av en språklig, kulturell och rättsgemenskaplig gemenskap blir det naturligt att jämföra reglerna i Sverige, Danmark och Norge. Högsta domstolen i Sverige hänvisar allt oftare till utländska rättsordningar.<sup>20</sup> Kunskap om andra länders rättsordningar kan då få större betydelse, samtidigt som förståelsen för den egna ökar. Däremot uppstår vissa svårigheter med den komparativa metoden när utländsk text behöver översättas för att kunna användas.<sup>21</sup>

Grunden i den komparativrättsliga metoden är att undersöka skillnader och likheter mellan olika länders rättsordningar genom att ställa upp jämförbart material. Komparationen kan senare komma att besvara en angiven frågeställning.<sup>22</sup> Genom komparativa studier kan studenten betrakta den egna rättsordningen med nya synvinklar vilket ökar förståelsen.<sup>23</sup>

---

<sup>17</sup> Se Ramberg (2005), s. 66.

<sup>18</sup> Se Hagström (2011), s. 43–45.

<sup>19</sup> Se Herre (1996), s.42.

<sup>20</sup> Se exempelvis NJA 2012 s. 597 p.7 inom entreprenadrätten. Annars ett mer aktuellt mål: HD:s dom T 462–16, p.12.

<sup>21</sup> Se Korling & Zamboni (2013), s. 40–41.

<sup>22</sup> Se Bogdan (2003), s. 19–21.

<sup>23</sup> Se Bogdan (2003), s. 27–28.

En komparativrättslig metod används då det finns stora skillnader i hur en rättsregel används i olika länder. Det finns även ett teoretiskt och praktiskt värde i att betrakta hur andra länder löst olika rättsliga problem, och sedan dra nytta av detta.<sup>24</sup> Att studera olika rättssystem utifrån en komparativ metod spelar en viktig roll i harmoniseringsprocesser då länder har olika juridiska tankesätt och arbetssätt. Det föreligger ofta även begreppsskillnader som den komparativa metoden kan bistå att reda ut.<sup>25</sup>

Den komparativa metoden ställer krav på författaren att inte översätta språk och begrepp utifrån den egna rättsordningen, och att förstå att de sociala kontexterna och rättsliga attityderna kan skilja sig åt mellan länderna. En jämförelse mellan de nordiska länderna minskar dock dessa problem då länderna har många likheter vad gäller språk samt social och rättslig bakgrund. Jag har försökt att undvika dessa problem genom grundliga genomgångar av begrepp som översätts så att analysen senare inte beror på felaktigheter.<sup>26</sup>

Man kan skilja på utländskt material genom arbeten som i sin helhet har en direkt jämförande inriktning, komparativa framställningar, och sådana arbeten där bestämmelser i det nationella systemet är undersökningsobjektet.<sup>27</sup> Det finns egentligen inga komparativa framställningar på entreprenadrättens område, framför allt inte på området för denna uppsats. Det har därför varit nödvändigt att använda material från respektive land där de nationella bestämmelserna behandlas.

Det utländska materialet kommer användas på olika sätt. För det första kommer det användas i informations- och orienteringssyfte för att öka förståelsen av ämnet. För det andra kommer det användas för att exemplifiera den rättsliga problemdiskussionen för att hitta exempel på tänkbara lösningar och konflikter. Slutligen kommer det användas såsom argument för rekommendationer de lege feranda.<sup>28</sup>

Svensk rätt får naturligtvis mer utrymme i uppsatsen. Jämförelsen blir primärt en jämförelse mellan dansk och svensk rätt, respektive norsk och svensk rätt. En jämförelse mellan dansk och norsk rätt är inte det huvudsakliga syftet för detta arbete. Jag har till viss del i uppsatsen förutsatt att den juridiska metod som är gångbar i Sverige, trots dess svåra definition<sup>29</sup>, har kunnat användas för att analysera dansk och norsk rätt. Dock, är jag väl medveten om att det metodiskt finns olikheter mellan länderna.<sup>30</sup> Detta verkar enligt litteraturen inte vara ett stort problem, utan det tycks å andra sidan finnas en nordisk rätts-tradition med stora likheter både materiellt och metodiskt.<sup>31</sup>

---

<sup>24</sup> Se Bogdan (2003), s. 20.

<sup>25</sup> Se Korling & Zamboni (2013), s. 141–143.

<sup>26</sup> Se Korling & Zamboni (2013), s. 152 f.

<sup>27</sup> Se Herre (1996), s.41.

<sup>28</sup> Se Herre (1996), s.41-42.

<sup>29</sup> Se Sandgren (2015), s. 41.

<sup>30</sup> Se Eckhoff (2001), s. 371 ff.

<sup>31</sup> Se TfR 2007, s. 563 ff., och TfR 1985, s. 181 ff.

Det måste dock beaktas att skillnader finns mellan de olika ländernas system. Tolkningen av dansk och norsk rätt som en del i en analys av en svensk frågeställning är förknippad med osäkerhet. Det nordiska materialet används i denna uppsats således främst för att ge en orientering kring motsvarande reglering i de nordiska länderna, och för att hitta argument till lösningar av uppställda problem.<sup>32</sup>

## 1.5 Material och forskningsläge

### 1.5.1 Inledning

Det finns ingen lagstiftning kring entreprenadavtal i Sverige, Danmark eller Norge. Detta faktum hänger ihop med framtagandet av allmänna avtalsvillkor, där företrädare för berörda parter tagit fram villkor som ska användas i branschen.<sup>33</sup> I samtliga länder har således den juridiska doktrinen betydelse för området.<sup>34</sup>

Jag kommer i uppsatsen ta utgångspunkt i felpåföljderna i svenska AB 04 och följdskadebegreppet, och därefter undersöka hur Norge och Danmark hantarerar felpåföljder samt följdskador. Arbetet är unikt då fördjupningar i följdskadebegreppet inte verkar gjorts i någon större omfattning. Att därefter jämföra begreppet mellan de nordiska länderna gör denna uppsats ensam i sitt slag. Samtidigt finns det få komparativa framställningar på entreprenadrättens område i Norden.<sup>35</sup>

### 1.5.1 Sverige

Det finns en förhållandevis liten mängd litteratur som behandlar entreprenadavtal. Den litteratur som skrivits kan i huvudsak delas in i kommentarer och läroböcker, av vilka kommentarerna i regel har en praktisk inriktning. Kommentrarbeten till de allmänna bestämmelserna utgör en viktig del vid författandet av uppsatsen, där Stig Hedbergs<sup>36</sup> kommentarer till AB 04 är väsentliga. Även Rådbergs<sup>37</sup> verk bör betonas. Särskild uppmärksamhet riktas slutligen till Samuelsson omfattande kommentarverk<sup>38</sup> från 2016.

---

<sup>32</sup> Se Herre (1996), s.42.

<sup>33</sup> Se Hørlyck (1998), s.4.

<sup>34</sup> Se Samuelsson (2011), kap. 1.4 för en omfattande genomgång över litteratur på området i Norden, men med betoning på svensk litteratur.

<sup>35</sup> För felpåföljdssystemet finns flera examensarbeten, dock få med jämförelser av nordisk rätt. Ett examensarbete publicerat 2016 från Lunds universitet behandlar påföljdssystemet i AB 04 och gör en viss nordisk utblick. Ett annat examensarbete från Lunds universitet publicerat 2015 behandlar entreprenörens felansvar i AB 04 och NS 8405. Niklas Arvidsson och Per Samuelsson behandlar i Ny Juridik 4:15 s. 27 entreprenadrättsliga felpåföljder och gör jämförelser mellan svenska, danska och norska bestämmelser.

<sup>36</sup> Se Hedberg (2000) och Hedberg (2010).

<sup>37</sup> Se Rådberg (2011).

<sup>38</sup> Se Samuelsson (2016).



Entreprenadrätten har behandlats i förhållandevis liten utsträckning i den juridiska doktrinen och få vetenskapliga framställningar har enbart ägnat sig åt entreprenadrätt.<sup>39</sup> De första rättsvetenskapliga verken som behandlar entreprenadavtalet skrevs av Wikander i början av 1900-talet, vilka berörde avtal rörande arbetsbeting.<sup>40</sup> Det dröjde därefter till 1960 innan Källenius gav ut en kommentar till AB 54.<sup>41</sup> Detta verk fick stor inverkan på entreprenadavtalet och dess tolkning.<sup>42</sup>

Entreprenadrätten har senare behandlats som en del i framställningar om särskilda avtalstyper. Den svenska förmögenhetsrättsliga litteraturen om entreprenadrätt är knapphändig.<sup>43</sup> Trots bristen på lag inom entreprenadrätten kan KöpL till viss del tillämpas analogt vid vissa entreprenadrättsliga frågeställningar.<sup>44</sup> Även AvtL är intressant i sammanhanget. Av dessa anledningar kan förmögenhetsrättslig litteratur vara intressant för denna uppsats. Entreprenadrätt förekommer sällan som ett eget rättsområde i svensk litteratur. Oftast berörs områdets problem inom ramen för mer omfattande verk som Hellners *Speciell avtalsrätt II*,<sup>45</sup> Bengtssons *Särskilda avtalstyper I*<sup>46</sup> eller Bernitz *Standardavtalsrätt*.<sup>47</sup> Dessa verk har enbart behandlat entreprenadrätten vid enskilda kapitel i liten omfattning. De böcker som bygger på AB 04 har främst riktat sig till praktiker i branschen.

Den entreprenadrättsliga litteraturen består i stort av kommentarverk till förekommande standardavtal. Dessa fyller en viktig roll ur ett praktiskt perspektiv. Bland författarna av dessa verk kan bl.a. Stig Hedberg nämnas som sedan 1992 givit ut flera kommentararbeten till AB 04 och ABT 06.<sup>48</sup> Hedberg gav dessutom 1996 ut samlingsskriften *Entreprenadkontrakt. Fällor och fel*.<sup>49</sup> Dessa arbeten riktar sig ofta till tekniker och ekonomer inom byggbranschen, och inte till jurister. Lars-Otto Liman har i många år bidragit till området med diverse verk där *Entreprenad- och konsulträtt* varit viktig för denna uppsats.<sup>50</sup> Andra författare av kommentararbeten är bl.a. Alf G. Lindahls och hans bok om AB 92,<sup>51</sup> Åke Lindsös verk *Juridik för byggbranschen* som kom ut i fem upplagor med den senaste 1996.<sup>52</sup> Dessutom utkom en bok av Per Ossmer och Magnus Wollsen 2007 om ABT 06.<sup>53</sup> Slutligen bör nämnas Sture Johanssons två verk *Entreprenadrätt och praktik från 2007*<sup>54</sup> och *Entreprenadrättsliga*

---

<sup>39</sup> Se Gorton (2010), s. 696.

<sup>40</sup> Se Wikander (1913) och Wikander (1916).

<sup>41</sup> Se Källenius (1960).

<sup>42</sup> Se Samuelsson (2011), s. 32 f.

<sup>43</sup> Se Samuelsson (2011), s. 13.

<sup>44</sup> Se Samuelsson (2011), s. 48–53.

<sup>45</sup> Se Hellner, Hager, Persson (2016).

<sup>46</sup> Se Bengtsson (1976).

<sup>47</sup> Se Bernitz (2013).

<sup>48</sup> Se exempelvis Hedberg (2000).

<sup>49</sup> Se Hedberg (1996).

<sup>50</sup> Se Liman, Sahlin, Peterson, & Kåvius (2016)

<sup>51</sup> Se Lindahl, Malmberg, & Norén (1994).

<sup>52</sup> Se Lindsö (1996).

<sup>53</sup> Se Ossmer & Wollsen (2007).

<sup>54</sup> Se Johansson (2007).

uppsatser från 2008.<sup>55</sup> Flera av dessa författare har en bakgrund inom byggbranschen.<sup>56</sup>

Samuelssons bok *Entreprenadavtal- särskilt om ändrade förhållanden*<sup>57</sup> är en viktig källa i denna uppsatsen då den analyserar och redogör för entreprenadrätten på ett kompletterande sätt. Samuelsson vetenskapliga framställning från 2011 tar upp flera centrala frågeställningar inom entreprenadrätten och läsaren får en förståelse för bakgrunden till entreprenadavtalet som sådant. Verket intar en särställning på grund av dess rättsvetenskapliga perspektiv. Samuelssons arbete är unikt eftersom det behandlar den ”renodlade” entreprenadrätten. Samuelsson behandlar dock även frågor av mera allmän obligationsrättslig karaktär.

För att reglera entreprenadförhållanden har standardavtalen Allmänna bestämmelser utarbetats och standardavtalet AB 04 kommer således fungera som en av uppsatsens primära rättskällor. Det bör noteras att ett standardavtal inte är en auktoritativ rättskälla. Det finns dock kommentarer, motiv och uttalanden för AB 04 från avtalets författare, Byggandets Kontraktskommitté. Kommentarer till vissa bestämmelser i AB har införts i avtalet. Dessa är inte att betrakta som avtalsinnehåll, men de ska verka vägledande vid tillämpningen och tolkningen av avtalet.<sup>58</sup>

Standardavtal är en väsentlig del av denna uppsats och således även dess tolkning. Rättsfallen från de allmänna domstolarna där de tagit ställning till entreprenadrättsliga frågor är få, varför praxis utgör endast en liten del av redogörelsen i uppsatsen. Dock har Högsta domstolen i mål med entreprenadrättslig karaktär uttryckt att utlåtanden från Byggandets Kontraktskommitté är viktiga i sammanhanget. Utlåtanden från BKK vid entreprenadrättsliga tvister får stor genomslagskraft och dessa ska således även utgöra en viktig del av materialet för denna uppsats.<sup>59</sup>

## 1.5.2 Danmark

Vad gäller dansk entreprenadrätt har förhållandevis få författare befattat sig med ämnet. Området har dessutom under många år präglats av framför allt två framställningar, dels Erik Hørlycks *Entreprise of licitation*<sup>60</sup> som utkom första gången 1973 och har formen som ett kommentarverk till AB,<sup>61</sup> dels Hans Henrik Vagners *Entrepriseret*<sup>62</sup> som utkom första gången 1988.<sup>63</sup> Den

---

<sup>55</sup> Se Johansson (2008).

<sup>56</sup> Se Samuelsson (2011), s.31.

<sup>57</sup> Se Samuelsson (2011).

<sup>58</sup> Se förordet till AB 04.

<sup>59</sup> Se SvJT 2015, s. 259.

<sup>60</sup> Se Hørlyck (1998).

<sup>61</sup> Den ursprungliga titeln var *Entreprise- og licitationsbetingelser*. Senaste utgåvan av verket, nr 5, utkom 1998.

<sup>62</sup> Se Iversen & Vagner (2005).

<sup>63</sup> Senaste utgåvan, nr 5, i serien men numera titulerad som upplaga 1, utgavs av Torsten Iversen år 2016.

senare utges numera av Torsten Iversen och fungerar som lärobok om ämnet på de juridiska utbildningarna vid både Aarhus och Köpenhamns universitet. Entreprenadrätten i Danmark kom även under 2000-talet att vara tema för olika doktorsavhandlingar där Anders Vestergaard Buchs bok *Entrepriseretelige mangler – kravene til entreprenørens ydelse*<sup>64</sup> från 2007 används inom ramen för denna uppsats.<sup>65</sup>

### 1.5.3 Norge

Den norska entreprenadrätten har, som den svenska, inte många rättskällor. Lagstiftning saknas och entreprenadtvister blir i de flesta fall avgjorda genom skiljedom, varför urvalet av rättspraxis från Høyesterett är fåtalig.<sup>66</sup> Standardavtalen innehåller ofta klausuler där tvister regleras inom ramen för skiljedomsinstitut. Allmän domstol, och framför allt Høyesterett, har vid väldigt få tillfällen tagit ställning till entreprenadrättsliga frågor. Det finns däremot en del avgöranden från underrettsdomstolar som eventuellt kan ge vägledning. Dessa ska däremot användas med försiktighet.<sup>67</sup> Tendensen de senare åren verkar dock gå i riktningen att de allmänna domstolarna behandlar allt fler entreprenadrättsliga mål. Däremot hanteras de flesta tvister inom entreprenadrätten i Norge vid skiljedomstolar på grund av tidsmässiga och publicitetsmässiga skäl. Då skiljedomarna sällan publiceras är dess rättskällevärde liten.<sup>68</sup> För övrigt kan praxis och förarbeten från andra områden vara relevanta och nyttiga vid tolkningen av NS 8405.<sup>69</sup>

Utöver ordalydelsen finns få källor för hur NS 8405 ska tolkas. Officiella förarbeten till standardavtalet saknas, men dess föregångare kan ge viss vägledning för förståelsen. Nyare lagstiftning, exempelvis Kjøpsloven, var en förebild vid författandet av standardavtalet. Det är därför möjligt att göra jämförelser med lagstadgade begrepp och regler.<sup>70</sup>

I brist på andra rättskällor har således den juridiska doktrinen spelat större roll på området. Litteraturen är även i sig själv en relevant faktor inom rättskällevärdet.<sup>71</sup> Tore Sandvik lade ett teoretiskt fundament med sin avhandling *Entreprenørrisikoen* från 1966.<sup>72</sup> Hans senare kommentar till föregångaren av NS 8405, NS 3401, där han själv var delaktig i förberedelserna av villkoren var viktiga för den praktiska tolkningen av området. Flera andra kommentarverk har utarbetats där bl.a. Kolrud<sup>73</sup> år 2004, Marthinussen m.fl. år 2007<sup>74</sup>

---

<sup>64</sup> Se Vestergaard Buch (2007).

<sup>65</sup> Se Hansen (2008), s.25.

<sup>66</sup> Se Hagstrøm och Bruserud (2014), s. 28.

<sup>67</sup> Se Eckhoff (2001), s. 162 och Hagstrøm & Bruserud (2014), s. 28.

<sup>68</sup> Se Eckhoff (2001), s. 163 och Hagstrøm & Bruserud (2014), s. 28.

<sup>69</sup> Se Hagstrøm & Bruserud (2014), s. 28.

<sup>70</sup> Se Hagstrøm och Bruserud (2014), s. 27–29.

<sup>71</sup> Se Eckhoff (2001), s. 270.

<sup>72</sup> Se Sandvik (1966).

<sup>73</sup> Se Kolrud m.fl (2004).

<sup>74</sup> Se Marthinussen, Giverholt, Arvesen (2007).

och 2012<sup>75</sup> samt Nordtvedt<sup>76</sup> m.fl. år 2013 kan nämnas.<sup>77</sup> Avsaknaden av rättspraxis har till viss del avhjälpes genom uttalanden av Byggebransjens Faglig Juridiske Råd, som är ett rådgivande branschorgan. Även om rådets uttalanden inte har någon rättslig status så består den av sakkunniga personer det finns anledning att respektera. Dessutom har Høyesterett vid flera gånger beaktat rådets uttalanden.<sup>78</sup> Viggo Hagstrøm har skrivit ett flertal verk som haft betydelse för denna uppsats, bland annat *Entrepriserett*<sup>79</sup> och *Obligasjonsrett*.<sup>80</sup>

## 1.6 Disposition

Efter det inledande avsnittet 1, kommer ett introducerande avsnitt, avsnitt 2, om entreprenadavtal generellt och tolkningen av entreprenadavtal. I avsnitt 3 kommer standardavtalen i de nordiska länderna att behandlas och jämföras. Avsnitt 4 behandlar felbegreppet enligt de olika standardavtalen. Begreppet kommer här även jämföras. Därefter kommer de primära felpåföljderna i respektive standardavtal att behandlas och jämföras i avsnitt 5. Avsnitt 6 behandlar följdskador och kommer avslutas med en sammanfattande jämförelse. I uppsatsens sista, avsnitt 7, förs ett analyserande resonemang och slutsatser presenteras. Avsnittet kommer bland annat närmare gå in på parternas risk- och ansvarsfördelning.

---

<sup>75</sup> Se Marthinussen, Giverholt, Arvesen (2012).

<sup>76</sup> Se Nordtvedt m.fl. (2013).

<sup>77</sup> Se Hagstrøm & Bruserud (2014), s. 29.

<sup>78</sup> Se exempelvis Rt. 2003 s. 1531 där Høyesterett hänvisar till ett av BFJR:s uttalanden och dessutom ansluter sig till dess resultat.

<sup>79</sup> Se Hagstrøm & Bruserud (2014).

<sup>80</sup> Se Hagstrøm (2011).

# 2.ENTREPRENADAVTAL

## 2.1 Generellt om entreprenadavtal

Detta avsnitt presenterar standardavtal på entreprenadrättens område som sådant och de särskilda karaktärsdrag avtalet har.

Entreprenadavtal i norden har flera utmärkande karaktärsdrag. De bygger ofta på en rimlig balans mellan rättigheter och skyldigheter som ska leda till en optimal ekonomisk riskfördelning mellan parterna. Standardavtalen är gemensamt utarbetat av branschens parter vilket medfört att vissa delar är kompromisslösningar, vilket leder till några otydliga bestämmelser. Avtalen är trots detta väletablerade och ofta använda. Entreprenadavtal reglerar ofta situationer som är svåra att överblicka vid avtalets ingående, då avtalet rör arbeten som i regel är omfattande och komplicerade. Entreprenadprojekt kännetecknas vidare av att de i regel har många inblandade parter.<sup>81</sup>

Det finns ingen generell entreprenadrättslig lagstiftning i varken Sverige, Norge eller Danmark, utan området regleras mellan byggbranschens parter genom enhetliga standardavtal, Allmänna bestämmelser, som används i stor utsträckning i branschen.<sup>82</sup> Dock finns andra lagar som har inflytande på området, exempelvis avtalslagen, köplagen, konkurslagen och arbetsmiljölagen o.s.v.<sup>83</sup> I respektive land finns det standardvillkor som arbetats fram av representanter från byggbranschen.<sup>84</sup> Detta betyder att det på entreprenadrättens område råder avtalsfrihet.<sup>85</sup>

Kraven som ställts på de olika standardavtalen på entreprenadrättens område är dock stora. Det rör sig om avtalsvillkor som ska användas vid ett mycket stort antal kontrakt, ofta med omfattande ekonomisk betydelse för de involverade och samhället. Det har visat sig vara svårt att ändra eller ta fram nya Allmänna Bestämmelser varför avtalsvillkoren används under många år. Exempelvis utgavs AB 04 år 2004 och föregicks av AB 92 som utkom år 2009. Samma sak gäller även i Danmark där villkoren gällt under långa perioder: AB 51, AB 72 och AB 92. Dessutom läggs stora resurser vid varje revision av standardavtalen. Slutligen syftar dessa standardavtal till att användas praktiskt och av många andra än jurister.<sup>86</sup>

I de olika länderna gäller avtalslagar för entreprenadavtal.<sup>87</sup> Grundläggande inom avtalsrätten är friheten att ingå avtal, och skyldigheten att därefter följa

---

<sup>81</sup> Se Samuelsson (2011), s. 28 ff.

<sup>82</sup> Se Gorton i Festskrift till Torgny Håstad (2010), s. 151.

<sup>83</sup> Se Vagner (2005), s. 9.

<sup>84</sup> Se Hörlyck (2009), s.21.

<sup>85</sup> Se Vagner (2005), s. 9.

<sup>86</sup> Se T:BB 2018.326.

<sup>87</sup> Se Liman (2007), s. 15.

detta avtal: avtalsfrihet respektive avtalsbundenhet.<sup>88</sup> Parterna är således fria att komma överens om kontraktsinnehållet.<sup>89</sup> Samma princip gäller inom entreprenader då de respektive förpliktelserna anges av parternas kontrakt.<sup>90</sup> Denna frihet begränsas dock genom tvingande regler, samtidigt som dispositiv rätt kan agera utfyllande och till viss del påverka vid en eventuell situation där avtalstolkning fordras. Otydligheter i ett kontrakt kan bli föremål för avtalsutfyllnad i en domstol.<sup>91</sup> Svenska AB 04, norska NS 8405 och danska AB 92 är standardavtal vilket gör att även standardavtalsrättsliga aspekter beaktas.

Entreprenadprojekt är unika till sin natur då arbetena oftast utförs utomhus och förhållandena för projektet varierar. En anbudsgivare måste ofta i hård konkurrens kalkylera kostnaden för utförandet av en entreprenad, baserat på tillgängliga uppgifter inför anbudsstadiet. Beställaren kan sedan under utförandet beställa ändringar och göra tillägg till kontraktarbetet. Dessa förhållanden gör att det på förhand är svårt att veta hur entreprenadprojektet kommer gå till.<sup>92</sup>

Utförandet av en entreprenad kräver att entreprenören etablerar en organisation på platsen för projektet. En försening av entreprenaden kan således innebära kostnader för entreprenören på plats. Vanliga frågeställningar inom entreprenadprojekt brukar därför vara vem som bär ansvaret för förseningar.<sup>93</sup>

## 2.2 Tolkning av entreprenadavtal

Detta avsnitt kommer behandla Högsta domstolens tolkningsmetod. Jag är medveten om att den av svensk domstol fastställd tolkningsmetod för entreprenadrättsliga spörsmål inte nödvändigtvis kan appliceras på frågeställningar i Danmark och Norge. Däremot, då jämförelsen görs med utgångspunkt i svensk rätt, kan det vara intressant hur resultatet eventuellt varierar i de olika rättsordningarna. Tolkningsmetoden enligt detta avsnitt kommer användas som hjälp vid analysen och besvarandet av uppsatsens frågeställningar.

Det är inte ovanligt att parter har olika uppfattningar på hur ett villkor ska tolkas. Detta gäller även komplexa entreprenadavtal. För att lösa tvisten som uppstår krävs avtalstolkning. Syftet med avtalstolkning är att fastställa avtalets innehåll.<sup>94</sup>

---

<sup>88</sup> Se Ramberg och Ramberg (2014), s. 27.

<sup>89</sup> Se Taxell (1972), s. 35.

<sup>90</sup> Se Höök (2008), s. 65, och AB 04 kap. 1 § 1 samt begreppsbestämningen i AB 04 för ”kontraktarbete”.

<sup>91</sup> Se Ramberg och Ramberg (2014), s. 27–31. Se även Lundmark (1996), s. 83 och SOU 1974:83 s. 138 f.

<sup>92</sup> Se Deli (2017), s.14-16.

<sup>93</sup> Se Deli (2017), s.14-16.

<sup>94</sup> Se Lehrberg (2014), s. 18.

Då de olika standardavtalen är en kompromissprodukt mellan marknadens parter lider vissa bestämmelser av otydlighet. Att uppkomna tvister sedan lösts genom skiljeförfaranden har medfört att klargörande praxis saknas. Vid en tvist innehåller exempelvis AB 04 egna tolkningsregler i standardavtalet,<sup>95</sup> samt en prioriteringsordning för vilka handlingar som äger företräde framför andra.<sup>96</sup> Dessa kan ge viss ledning för hur ett villkor ska tolkas, annars får man övergå till en objektiv tolkning. Skulle en objektiv tolkning inte leda till ett tillfredsställande resultat företar domstolarna en friare tolkning mot bakgrund av dispositiv rätt.<sup>97</sup> Högsta domstolen har de senaste åren avgjort en rad tvister.

Högsta domstolen har under senare år avgjort några entreprenadrättsliga mål vilket förtydligat och förändrat tillämpningen av AB 04. Högsta domstolen redogjorde i NJA 2012 s. 597, NJA 2013 s. 271 och NJA 2014 s. 960 för den metod som ska användas vid tolkning av AB 92, vilken är föregångaren till AB 04, och kan användas vid tolkning även av AB 04. Domstolen menar att man vid tolkning av entreprenadavtal, som tolkning i allmänhet, inleder med en undersökning av den gemensamma partsavsikten eller om det finns omständigheter vid sidan av avtalstexten som kan fungera klargörande.<sup>98</sup> Den gemensamma partsavsikten avgör avtalets innehåll, oavsett om avtalets lydelse skulle framstå som oklar. Dessutom gäller partsavsikten före ett tydligt avtalsvillkors bokstavliga ordalydelse.<sup>99</sup>

Det kan vid tolkning av entreprenadavtal vara svårt att fastställa den gemensamma partsavsikten då standardavtal oftast används vid entreprenadprojekt.<sup>100</sup> Detta innebär att det blir svårt att fastställa den gemensamma partsviljan med utgångspunkt i standardiserade avtalsklausuler. Det behövs såldes delvis andra tolkningsprinciper vid tolkning av standardavtal än vid tolkning av individuellt upprättade avtal.<sup>101</sup> Av detta följer att avtalsvillkor som föregåtts av individuella förhandlingar äger företräde framför standardvillkor, då de individuellt avtalade villkoren anses uttrycka den gemensamma partsviljan.<sup>102</sup>

Kan partsavsikten inte utrönas ska tolkningen inriktas mot det aktuella villkorets ordalydelse. Vägledning kan då hämtas från systematiken i standardavtalet då bestämmelserna är tänkta att fungera som ett sammanhängande system. AB 04 förhandlades fram mot bakgrund av allmänna obligationsrättsliga principer och HD menar då att nästa steg blir att tolka villkoren i ljuset av den dispositiva rätt som annars skulle ha tillämpats vid avtal av det aktuella slaget, oftast köplagen.<sup>103</sup>

---

<sup>95</sup> Se AB 04 kap. 1 § 6.

<sup>96</sup> Se AB 04 kap. 1 § 3.

<sup>97</sup> Se Bernitz (2013), s. 94.

<sup>98</sup> Se NJA 2013 s. 271.

<sup>99</sup> Se Bernitz (2013), s. 83 f.

<sup>100</sup> Se Arvidsson & Samuelsson (2015), s. 27.

<sup>101</sup> Se Bernitz (2013), s. 91.

<sup>102</sup> Se Bernitz (2013), s. 91 f., och Ramberg & Ramberg (2014) s. 160 f.

<sup>103</sup> Se NJA 2012 s. 597 då Högsta domstolen vid bestämmande av innehållet i entreprenadavtal utgått från vad som gäller enligt dispositiv rätt.

Vidare kan det, enligt HD, finnas anledning att beakta entreprenadavtalets särskilda drag. Entreprenadavtal skiljer sig från exempelvis köpeavtal då entreprenadavtal oftast avser omfattande, komplicerade och långsiktiga arbeten med flera inblandade parter.

Det finns däremot författare som menar att Högsta domstolen i samband med domen gjorde bestämmelserna i AB 04 otydligare än vad som varit tänkt då domstolen tvingat in AB-reglerna i köplagens ordning.<sup>104</sup>

Högsta domstolens tolkningsmetod ser ut enligt följande:

- Den gemensamma partsavsikten ska utrönas, samt om det finns några omständigheter vid sidan av kontraktstexten som kan klargöra för parternas uppfattning.
- Utröna innebörden av villkorets objektiva ordalydelse. Villkoret ska här läsas med övriga villkor i avtalet då avtalet ses som en sammanhängande helhet. Hänsyn tas till avtalets systematik.
- Tolkning i ljuset av dispositiv rätt, där särskilt obligationsrättsliga principer och köplagen beaktas. Entreprenadavtalets särskilda drag ska uppmärksammas.<sup>105</sup>

Slutligen bör det uppmärksammas att det var AB 04s föregångare som var föremål för domstolens tolkningsmetod. Det finns dock anledning till att anta att metoden även tillämpas på AB 04.<sup>106</sup>

---

<sup>104</sup> Se JT 2013–14, s. 667–673.

<sup>105</sup> Se NJA 2012 s. 597, NJA 2013 s. 271 och NJA 2014 s. 960.

<sup>106</sup> Se Ingvarsson & Utterström (2015), s. 22 f.



# 3. NORDISKA ENTREPRENADAVTALEN

## 3.1 Sverige: AB 04

Många entreprenader i Sverige regleras enligt Allmänna bestämmelser, AB, när de införlivats i avtalet. Dessa förhandlas fram av marknadens parter inom ramen för Byggandets Kontraktskommitté, hädanefter BKK. Lagstiftaren har inte reglerat uppförandet av en byggnad eller annan fast anläggning i kommersiella sammanhang. AB fyller således en lucka i lagstiftningen, men då AB 04 är en kompromissprodukt mellan branschens parter, innehåller avtalet en del otydligheter som följd.<sup>107</sup> Brister på lagregling gör att det saknas skrivna kontraktsrättsliga normer att fylla ut med.<sup>108</sup> Det blir då upp till domstolen att fylla ut avtalet.<sup>109</sup>

För att AB 04 ska gälla behöver parterna inkorporera eller hänvisa till AB 04:s villkor i sitt kontrakt. Dock, kan AB 04 ändå tillämpas på grund av partsbruk.<sup>110</sup> I förordet till AB 04 kan man läsa att ”AB 04 bygger på en rimlig balans mellan rättigheter och skyldigheter som syftar till ekonomiskt optimal riskfördelning mellan parterna. Ändringar i dessa bestämmelser ska därför undvikas.”<sup>111</sup> Det finns således en önskan från Byggandets kontraktskommitté om restriktivitet i ändringar av AB 04. Detta hindrar givetvis inte avtalsparter från att ändra i avtalet efter sina förutsättningar. Innehållet i AB 04 består av täckbestämmelser, vilka parterna kan ändra, och fasta bestämmelser som inte är avsedda att ändras.<sup>112</sup> Dock, kan fasta bestämmelser ändras så länge detta tydligt anges i de administrativa föreskrifterna.<sup>113</sup>

## 3.2 Danmark: AB 92

I Danmark används AB 92 för huvudparten av de utförandeentreprenadavtal som ingås. För totalentreprenader används istället AB 93.<sup>114</sup> AB 92 kom till genom ett omfattande och förberedande arbete under Boligministeriet, vilket är ett departement som en minister ur danska regeringen är chef för. Departementet ansvarar för frågor kring. Transport-, bygg- och bostadsfrågor. AB 92 grundar sig i en avvägning mellan parternas intressen och med bakgrund i en lång tradition av förarbeten. Slutprodukten fick inte lika stora rättskällevärde som lagförebereidande arbeten. Betänkandet till AB 92 ska enbart

---

<sup>107</sup> Se Deli (2017), s. 17-18.

<sup>108</sup> Se Samuelsson (2011), s. 46.

<sup>109</sup> Se Samuelsson (2011), s. 45-47.

<sup>110</sup> Se Hedberg (2006), s. 16 och Bernitz (2013), s. 62-68.

<sup>111</sup> Se förordet till AB 04, st. 5.

<sup>112</sup> Se förordet till AB 04, st. 6.

<sup>113</sup> Se förordet till AB 04, st. 6 och AB 04 kap. 1 § 3 samt dess kommentar.

<sup>114</sup> Se Hørlyck (2002), s. 17.

undantagsvis således bidra till hjälp vid tolkningen av avtalet, då detta strider mot ordalydelsen i AB 92.<sup>115</sup> Parterna kan komma överens om att vissa villkor i AB 92 ska stadga något annat så länge dessa ändringar är tydliga, att de angivs uttryckligen och vilka villkor som ändras, enligt AB 92 1 § st. 3. AB 92 fungerar dessutom utfyllande vid tolkning av andra entreprenadavtal. Utfyllande rätt har betydelse i dansk entreprenadrätt i situationer som parterna avtalat om, samt tolkningen av parternas avtal. Vilken utfyllande rätt som används har således betydelse för tolkningen av reglerna i AB 92.<sup>116</sup>

### 3.2.1 AB 18

Av intresse, men utanför ramen för denna uppsats, är att ett nytt utkast till AB i Danmark tagits fram. Detta nya avtal, AB 18, väntas vara färdigt i början på 2019.<sup>117</sup> AB 18 är framtaget av representanter från byggbranschens parter och ska göra uttryck för en rimlig balans av parternas intressen. Den övergripande strukturen för AB 18 följer strukturen för AB 92. Ämnena behandlas således i den ordning som de normalt kommer att inträffa i en byggprocess: utbud, anbud, överenskommelse, säkerhet, försäkring, utförande, förändringar, förseningar, färdigställande, fel och så vidare.<sup>118</sup>

Väsentliga teman för AB 18 är fördelningen mellan beställare och entreprenör av ansvar vid genomförandet av bygget, parternas ställning vid förändringar i arbetet och oförutsedda händelser, parternas samverkan, riskallokering mellan parterna, konsekvenser av försening och fel, leverans av arbete samt säkerhets- och betalningsregler. Dessutom finns regler om tvistlösning och vissa försäkringsregler. På dessa områden uttrycker AB många gånger allmänna fastighets- och avtalsprinciper. Å andra sidan reglerar AB inte avtalets materiella innehåll, såsom arbetets art, arbetets pris, tidsgränser och tekniska förfaranden. Sådana villkor och många andra detaljer måste fastställas i de enskilda avtalen eller baseras på specifika regler. AB 18 ska fungera som en uppsättning övergripande avtalsregler för byggprocessen.<sup>119</sup>

## 3.3 Norge: NS8405

I norska NS 8405 punkt 1 definieras ett entreprenadavtal som en avtalsrelation där entreprenören, som självständigt företag, åtar sig att utföra ett bygg- eller anläggningsarbete för byggherren, på norska den som *”skal ha utført det bygg- eller anleggsarbeidet som kontrakten omfatter”*.<sup>120</sup> Det standardkontrakt som vanligtvis idag används är NS 8405 från 2004 och som reviderades 2008. Det är ett framförhandlat standardkontrakt mellan branschens parter.

---

<sup>115</sup> Se Vestergaard Buch (2007), s. 21.

<sup>116</sup> Se Vestergaard Buch (2007), s. 21–22.

<sup>117</sup> Se T:BB2018.295.

<sup>118</sup> Se T:BB2018.326.

<sup>119</sup> Se T:BB2018.326.

<sup>120</sup> Se NS 8405 pkt. 1. Se även definitionen av ”byggherre” under 2.2.

NS 8405 gör en tydlig skillnad på entreprenör och beställare då standardavtalet inte är tillämpligt när beställaren själv utför en entreprenad.<sup>121</sup>

Entreprenadrätten är i Norge i huvudsak inte lagstadgat, trots den stora påverkan på samhällets ekonomi som byggbranschen har.<sup>122</sup> Då NS 8405 inte tillkommit genom den formella lagstiftningsprocessen saknas därför förarbeten till bestämmelserna. Av den anledningen kan hänsyn tas till tidigare versioner av standardavtalet och dess tolkning. NS 8405 har föregåtts av flera tidigare versioner och den bygger i stort på samma principer. Den är uppdaterad och utvecklad och ger uttryck för generella principer norska domstolar fastställt. Då standardavtalet inte har egna förarbeten kan viss analogisk tillämpning av förarbeten på andra områden göras, exempelvis norska lagen om bostadsbyggande eller lagen om hantverkartjänster.<sup>123</sup>

Entreprenadavtal gäller för utförandet av bygg- eller anläggningsarbeten och inte för projekteringen av dessa utföranden.<sup>124</sup> Avtalet innehåller vidare två typer av regler. Den ena typen rör allmänna entreprenadrättsliga regler som tillämpas oavsett om NS 8405 avtalats. Den andra typen rör avtalsbestämmelser, ”*avtaleskapte ordninger*”, vilket kan vara former av ansvarsbegränsningar eller regler om varslning. NS 8405 ska inte ses som en kodifiering av norsk rätt, och ska således inkorporeras i avtalet mellan parterna. Dock, räcker det med en hänvisning i avtalet till NS 8405 eller om det finns ett partsbruk att tillämpa NS 8405.<sup>125</sup>

Standardavtalet innehåller en rangordningsregel pkt. 3.1 som stadgar att det individuella kontraktet är högst i hierarkin, följt av vissa avtalsrelaterade dokument och slutligen NS 8405. Det finns inga regler som hindrar parterna att ändra i NS 8405, och parterna kan därför anpassa avtalet efter sina egna omständigheter. Avtalsrelationen mellan parterna har således en stark position i NS 8405 då standardvillkorens villkor inte är lika viktiga i sammanhanget.<sup>126</sup>

### 3.4 Sammanfattande jämförelse

Alla tre av de för uppsatsen behandlade standardavtalen fyller luckor i lagstiftningen. Varken Sverige, Danmark eller Norge har lagar som reglerar entreprenadrätten. Inom entreprenadrätten så har det istället i alla länderna funnits en tradition om självreglering där marknadens parter avtalat fram ett standardavtal som med fördel används vid entreprenadprojekt. I Danmark har man till skillnad från Sverige och Norge valt att lägga fram avtalet för ett politiskt departement. Detta ska dock snarare ses som en produkt av hur danska regeringar styr genom att politiskt sanktionera en handling, och inte som att standardavtalet ska beaktas som lag.

---

<sup>121</sup> Se Hagstrøm & Bruserud (2014), s. 25.

<sup>122</sup> Se Hagstrøm & Bruserud (2014), s. 25. Se även Sandvik (1966), s.59.

<sup>123</sup> Se Hagstrøm & Bruserud (2014), s. 25 ff.

<sup>124</sup> Se Hagstrøm & Bruserud (2014), s. 20.

<sup>125</sup> Se Hagstrøm & Bruserud (2014), s 27, och Hagstrøm (1997), s. 14.

<sup>126</sup> Se Hagstrøm & Bruserud (2014), s 27 f.

Gemensamt för standardavtalet är att parterna behöver inkorporera eller hänvisa till dem för att de ska gälla. Samtliga standardavtal tillåter dessutom parterna att i olika stor utsträckning ändra villkor.

Standardavtalen är i alla länder en kompromissprodukt mellan marknadens parter och delar vissa av de otydlighetsproblem som finns i samband med tolkning. På grund av saknad lagstiftning på området delar länderna dessutom de frågetecken som finns kring huruvida andra kontraktsrättsliga normer eller dispositiv rätt kan verka utfyllande. Det är oklart hur stor inverkan dispositiv rätt har på respektive standardavtal.

Danska AB 92 kan användas mellan beställare och entreprenörer, samt i förhållande med underentreprenörer. Norska NS 8405 är inte tänkt att tillämpas med underentreprenörer. Vid sådana förhållanden är det i norsk rätt utarbetat särskilda standardavtal. Samma sak gäller i svensk rätt där AB 04 gäller i förhållande mellan beställare och entreprenörer, och AB-U 07 tillämpas med underentreprenörer.

# 4.FELBEGREPPET

## 4.1 AB 04

Enligt AB 04 definieras fel som en ”*avvikelse som innebär att en del av en entreprenad inte utförts alls eller inte utförts på kontraktsevenligt sätt.*”<sup>127</sup> Det kan exempelvis röra sig om ett felaktigt utfört arbete eller om ett arbete där materialvalet inte stämmer överens med det som avtalats. Fel behöver inte innebära en kvalitetsfråga. Att exempelvis installera kranar gjorda av guld när avtalet föreskriver standardarmatur är således att betrakta som fel.<sup>128</sup>

Entreprenörens ansvar för fel beror ofta på när felet framträder. Avgörande för bedömningen huruvida entreprenaden utförts riktigt är behäftad med fel konstateras vid slutbesiktningen, enligt 7 kap. 11 §. Det är i huvudsak material från besiktningen som utgör bevismedel kring fastställandet av fel.<sup>129</sup>

Om ett arbete avviker från det som parterna avtalat om föreligger således ett fel. Fel är således inte en fråga om kvalitet eller om entreprenörens eventuella vårdslöshet. Fel avgörs utifrån avtalet, och entreprenören ansvarar för att utföra ett kontraktsevenligt arbete. På samma sätt kan det exempelvis saknas en viktig detalj eller en funktion vara bristfällig utan att det föreligger fel, då entreprenören följt handlingarna och den saknade detaljen är en följd av bristfälliga handlingar. Skadas entreprenaden under entreprenadtiden, exempelvis genom en brand eller stöld, åligger det entreprenören att göra om arbetet. Dock, finns undantag i AB 04 5 kap 1 §.<sup>130</sup>

Entreprenören ansvarar sällan för brister i funktionen om denne inte särskilt åtagit sig det ansvaret, vilket framgår i förfrågningsunderlaget och kontraktshandlingarna.<sup>131</sup> Entreprenören ansvar ofta även för fabrikationsfel gentemot beställaren, med regressrätt. Är det avtalat om en viss vara som senare visar sig ha ett konstruktionsfel, kan beställaren inte hävda att fel föreligger.<sup>132</sup>

## 4.2 AB 92 (Danmark)

Felbegreppet, på danska ”*mangler*”, i AB 92<sup>133</sup> bygger på en konsekvent terminologi där begreppet reserveras till sådana tillfällen när entreprenören har brustit i sitt ansvar vid en faktisk avvikelse mellan avtalet och prestationen.<sup>134</sup>

---

<sup>127</sup> Se begreppsbestämningarna i AB 04.

<sup>128</sup> Se Hedberg & Nygren (2010), s. 19.

<sup>129</sup> Se Hellner, Hager, Persson (2010), s.147.

<sup>130</sup> Se Hedberg & Nygren (2010), s. 19–20.

<sup>131</sup> Se Hedberg & Nygren (2010), s. 20.

<sup>132</sup> Se Hedberg & Nygren (2010), s. 20.

<sup>133</sup> Se vidare Anders Vestergaard Buch och Molt Wengel som i T:BB 2018.373 gör en genomgång av förändringarna av felbegreppet och felpåföljderna i AB 18.

<sup>134</sup> Se Hørlyck (1998), s.277.

AB 92 innehåller tre typer av fel vilket stadgas i 30 §:

1. Fel vid entreprenörens utförande, utförandefel, 30 § stk. 1 pkt. 1.
2. Andra fel i förbindelse med arbetet, 30 § 1 stk. 1 pkt. 2.<sup>135</sup>
3. Fel i användningen av material, materialfel, 30 § stk. 2.<sup>136</sup>

*30 §. Er arbejdet ikke udført i overensstemmelse med aftalen, fagmæssigt korrekt eller i overensstemmelse med bygherrens eventuelle anvisninger efter § 15, foreligger der en mangel. Det samme gælder, hvis entreprenøren ikke har leveret anden aftalt ydelse i forbindelse med arbejdet. Stk. 2. Hvis materialer ikke er som aftalt eller af sædvanlig god kvalitet, jf. § 10, stk. 1, foreligger der mangler. Dette gælder dog ikke*

*Stk. 2. Hvis materialer ikke er som aftalt eller af sædvanlig god kvalitet, jf. § 10, stk. 1, foreligger der mangler. Dette gælder dog ikke [...]*

Den första är ett individuellt felbegrepp som rör de tillfällen när arbetet inte är utförda enligt avtalet eller byggherrens anvisningar. För det andra är det tal om ett generellt felbegrepp då arbetet i övrigt inte är utfört på ett fackmässigt korrekt sätt. Slutligen, föreligger ett fel när entreprenören i övrigt inte har presterat enligt avtalet<sup>137</sup> Det generella felbegreppet är subsidiärt till förmån för det individuella.

Begreppet fel är således inte begränsat till arbetets kvalitet. Brister som inte relaterar till arbetets kvalitet kan typiskt inte avhjälpas, men kan motivera sänkning av kostnaden för entreprenaden, enligt AB 92 § 34. Byggherren har bevisbördan för att det föreligger en avvikelse mellan avtalet och utförandet.<sup>138</sup>

Det finns ett samband mellan formuleringen i AB 92 10§ stk 1 och beskrivningen av fel i AB 92 § 30 stk 1<sup>139</sup>:

*10 § Arbejdet skal udføres i overensstemmelse med aftalen, fagmæssigt korrekt eller i overensstemmelse med bygherrens eventuelle anvisninger efter § 15. Materialer skal - for så vidt disses beskaffenhed ikke er anført - være af sædvanlig god kvalitet.*

---

<sup>135</sup> Se Vestergaard Buch (2007), s. 35.

<sup>136</sup> Se Hansen, (2013), s. 65.

<sup>137</sup> Se Hørlyck (1998), s.277.

<sup>138</sup> Se Hørlyck (1998), s.278.

<sup>139</sup> Se Vestergaard Buch (2007), s. 30–31.

## 4.3 NS 8405

NS 8405 har en definition av fel, på norska *mangel*. Ett fel föreligger när, enligt NS 8405 pkt. 36.1 första punkten, ”kontraksarbeidet ikke er i den stand byggherren har krav på etter kontrakten, og dette skyldes forhold som entreprenøren svarer for”. Alltså föreligger fel när entreprenaden inte är i det skick som är avtalat, och detta beror på omständigheter som entreprenören ansvarar för. Huruvida det finns ett fel beror på en konkret bedömning om den levererade prestationen skiljer sig från de krav som anges i kontraktet.<sup>140</sup>

### 36.1 Mangel

*Det foreligger mangel dersom kontraktarbeidet ved overtakelsen ikke er i den stand byggherren har krav på etter kontrakten, og dette skyldes forhold entreprenøren svarer for.*

*Som mangel regnes også skade på kontraktarbeidet som oppstår etter overtakelsen, og som er en nærliggende og påregnelig følge av den opprinnelige mangelen.*

Felreglerna förutsätter, liksom reglerna om försening, att en tvåstegsvärdering görs för att fastställa huruvida ett fel föreligger. För det första krävs det att arbetet inte överensstämmer med kraven i avtalet.<sup>141</sup> Här spelar det ingen roll hur stort eller litet felet är, eller vem som ansvarar för felet. Skyldigheten att avhjälpa felet är i princip ovillkorlig.<sup>142</sup> Efter att innehållet i avtalet fastställs, kan det konstateras att det finns en avvikelse mellan kontraktets krav och det som entreprenören har presterat. För det andra ska avvikelsen beror på ett förhållande som entreprenören är ansvarig för. Här kan det uppstå frågor kring huruvida entreprenören eller beställaren står risken för en viss situation.<sup>143</sup> Orsaken till avvikelsen från avtalet saknar betydelse så länge felet uppmärksammas under tiden entreprenören ansvarade. Entreprenörens felansvar är objektivt.<sup>144</sup>

## 4.4 Sammanfattande jämförelse

För denna uppsats har felbegreppet som det ser ut i respektive standardavtal jämförts. Jag är väl medveten om att felbegreppet inom standardavtalen inte nödvändigtvis behöver stämma överens med felbegreppet inom civilrätten i övrigt. Exempelvis skiljer sig felbegreppet inom AB 04 och felbegreppet inom den svenska köprätten åt.<sup>145</sup>

---

<sup>140</sup> Se Marthinussen m.fl (2016), s. 590-591.

<sup>141</sup> Se Hagstrøm & Bruserud (2014), s. 362.

<sup>142</sup> Se Hagstrøm (2004), s. 376.

<sup>143</sup> Se Hagstrøm & Bruserud (2014), s. 362.

<sup>144</sup> Se Marthinussen m.fl. (2016), s. 593.

<sup>145</sup> Jfr. exempelvis definitionen av fel i AB 04 och 17 § KöpL.

I AB 04 definieras fel i standardavtalets begreppsbestämning och innebär i korthet att det föreligger fel om ett arbete avviker från det som parterna avtalat om. Huruvida det föreligger fel enligt AB 04 avgörs utifrån avtalet. Huvudregeln är att parterna ska fullfölja sin del enligt avtalet, och ersätta eventuella skador som åsamkats motparten.

Felbegreppet i AB 92 stadgas i 30 § och liknar AB 04 såtillvida att fel föreligger när arbetet inte är utfört i överensstämmelse med avtalet. Felbegreppet inom AB 92 är dock större då fel även kan grunda sig i icke fackmässigt utfört arbete eller om entreprenören frångått eventuella anvisningar från beställaren. Av redogörelsen av det danska felbegreppet framgår alltså att felbegreppet inom AB 92 innehåller tre typer av fel: fel vid utförande, fel i anslutning till arbetet och användning av fel material.

Felbegreppet i NS 8405 är likt den svenska och danska regleringen. Fel föreligger när arbetet inte är i det skick som är avtalat. Notera dock att NS 8405 tydligt anger att avtalsavvikelsen ska bero på något som entreprenören ansvarar för, vilket kan innebära frågeställningar om vilken part som står risken för vissa situationer. Likt det danska och svenska begreppet får en bedömning göras huruvida utförandet stämmer överens med det som avtalats.

De tre olika standardavtalet lägger stor vikt i den gemensamma partsavsikten då det är denna som ligger till huvudsaklig grund för bestämmelsen av huruvida fel föreligger. Vid samtliga avtal får en bedömning göras kring om det utförda arbetet stämmer överens med vad som avtalats. Vidare baserat på ordalydelsen av respektive felbegrepp verkar det danska felbegreppet i AB 92 vara bredare och således innebära större ansvar för entreprenören. Vid tolkningen av huruvida fel föreligger enligt AB 04 och NS 8405 skulle man således "stanna" vid att se till vad som regleras i avtalet. AB 92 ger istället möjligheten att tolka in fackmässighet och eventuella anvisningar från beställaren. De tre avtalen har gemensamt att beställaren har bevisbördan för huruvida fel föreligger.



# 5. FELPÅFÖLJDER

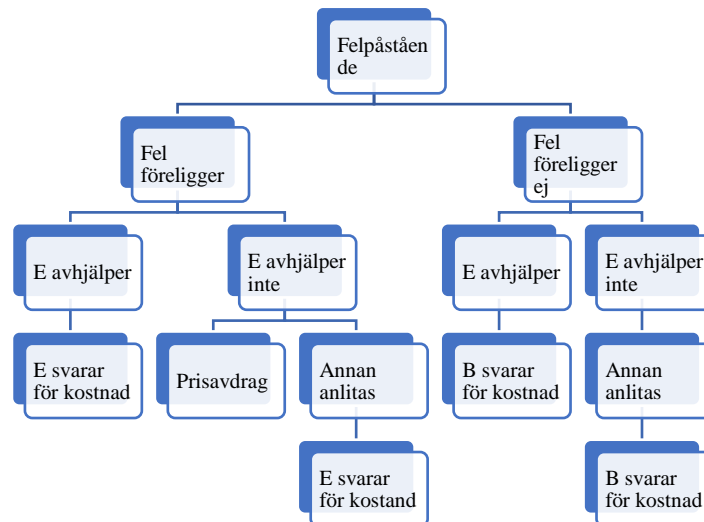
## 5.1 AB 04

### 5.1.1 Inledning

Om fel föreligger kan beställaren göra gällande ett antal påföljder:

- 1) Den huvudsakliga påföljden vid fel är entreprenörens skyldighet att avhjälpa felet.<sup>146</sup> 5 kap. 17 § innebär en rätt och en skyldighet för entreprenören att avhjälpa fel. Underlåter entreprenören detta kan beställaren låta någon annan utföra avhjälpan och kräva ersättning av entreprenören. Inom ramen för avhjälpan ingår allt som behövs för att uppnå kontraktens standard, exempelvis gräva upp en felaktig ledning eller att hugga upp gjutet golv för att sedan återställa det.<sup>147</sup>
- 2) Om fel inte ska avhjälpas, kan beställaren ha rätt till prisavdrag.<sup>148</sup> Detta beräknas efter skillnaden mellan värdet på entreprenaden i kontraktens respektive felaktigt skick, enligt 5 kap. 18 § 2 st.<sup>149</sup>
- 3) Det kan i en rad situationer bli fråga om skadestånd, vilket beror på huruvida avtalet hävts, 8 kap. 6 §, eller inte hävts, 5 kap. § 8.
- 4) I avvaktan på slutligt avgörande kan beställaren även innehålla betalning av belopp som motsvarar ett skadestånd, enligt 6 kap. 15 §.<sup>150</sup>

### 5.1.2 Illustration över felpåföljderna



<sup>146</sup> Se Hellner, Hager, Persson (2010), s.148.

<sup>147</sup> Se Hedberg & Nygren (2010), s. 20 och Hellner, Hager, Persson (2010), s.148.

<sup>148</sup> Notera att termerna värdeminskningssavdrag och prisavdrag båda kan beteckna den påföljd som regleras i AB 04 5 kap 18 §.

<sup>149</sup> Se Hellner, Hager, Persson (2010), s.149.

<sup>150</sup> Se Hellner, Hager, Persson (2010), s.149.

### 5.1.3 Avhjälpande

Skyldigheten att avhjälpa fel under eller efter entreprenadtiden ska inte ses som en skadeståndsfråga.<sup>151</sup> Frågan är huruvida entreprenörens skyldighet att uppfylla sitt åtagande enligt kontraktet genom att utföra en kontraktsenlig entreprenad. Detsamma gäller för tilläggsarbeten, 5 kap. 7 §.<sup>152</sup> Vid prövning av om entreprenaden är behäftad med fel eller inte måste prövningen ske med utgångspunkt från vad parterna avtalat.<sup>153</sup>

*5 kap. 17 § Entreprenören är berättigad och skyldig att avhjälpa vad som i besiktningsutlåtande antecknats utgöra fel samt fel som beställaren skriftligen underrättat om enligt § 15 i detta kapitel.*

*Avhjälpande skall fullgöras utan dröjsmål och senast inom två månader räknat från det att besiktningsutlåtandet eller skriftlig underrättelse om fel tillställts entreprenören, såvida inte lämplig årstid bör avvaktas. Fel som inte medför risk för skada på entreprenaden eller olägenhet av betydelse för beställaren, får avhjälpas annan tidpunkt som parterna kommer överens om, dock senast i samband med garantitidens utgång. Entreprenören skall utan dröjsmål skriftligen underrätta beställaren när fel avhjälppts.*

*Om entreprenören anser att han inte är ansvarig för ett fel, skall han skriftligen underrätta beställaren om detta. Om entreprenören inte avhjälpes felet inom föreskriven tid eller skriftligen underrättat att han inte avser att avhjälpa felet, får beställaren låta avhjälpa felet.*

*Om entreprenören inte ansvarar för felet har han rätt till ersättning enligt kapitel 6 §§ 1–7 och 11.*

*Om entreprenören ansvarar för felet sker avhjälpandet på hans bekostnad. Vid entreprenad på löpande räkning då felet avser arbete som inte utförts sker avhjälpandet dock på beställarens bekostnad, om entreprenören inte tidigare erhållit ersättning för arbetet ifråga.*

Bestämmelsen om avhjälpande, 5 kap. 17 §, stadgar att entreprenören har en skyldighet och en rättighet att avhjälpa fel. Entreprenören är även skyldig att avhjälpa sådana fel som han själv inte ansvarar för. Det innebär naturligtvis ersättning från beställaren till entreprenören. Beställaren kan, enligt bestämmelsens tredje stycke, låta avhjälpa fel utan entreprenören om entreprenören

---

<sup>151</sup> Jfr. AB 04 5 kap. 5 och 6 §§.

<sup>152</sup> Se Hedberg & Nygren (2010), s. 20.

<sup>153</sup> Se Hedberg & Nygren (2010), s. 20–21. Se även AB 04 1 kap. 6 § eller reglerna i 1 kap. 1 § och 2 kap. 1 §.

antingen underlåter att avhjälpa eller skriftligen meddelar sin avsikt att inte avhjälpa felet.<sup>154</sup> Det är svårt att tvinga en entreprenör att avhjälpa fel så att beställaren har då rätt att själv ombesörja avhjälpandet och kräva ersättning.<sup>155</sup> En väsentlig fråga är hur entreprenören ska avhjälpa fel om denne själv inte anser att fel föreligger. Det blir då upp till beställaren att ange hur felet ska avhjälpas.<sup>156</sup>

### 5.1.4 Värdeminskningsavdrag

Skulle ett fel vara oskäligt dyrt att avhjälpa kan entreprenörens avhjälpandeskyldighet istället begränsas eller så företas ingen åtgärd alls. Det skulle ge beställaren en rätt att göra prisavdrag enligt 5 kap. 18 §. Prisavdrag kan ses som ett alternativ till avhjälpande. Däremot har entreprenören rätt att avhjälpa fel som faller under 5 kap. 18 § för att undvika prisavdrag. Det framgår utifrån bestämmelsens ordalydelse att prisavdrag inte gäller när det rör sig om väsentliga fel.<sup>157</sup>

*5 kap. 18 § Fel som inte i väsentlig grad påverkar entreprenadens bestånd, utseende eller möjligheten att använda den på ändamålsenligt sätt är entreprenören inte skyldig att avhjälpa, i den utsträckning detta skulle vara oskäligt med hänsyn till avhjälpandekostnader och andra omständigheter.*

*Vid tillämpning av föregående stycke är beställaren berättigad till avdrag på entreprenadsumman med belopp motsvarande skillnaden mellan värdet på entreprenaden i kontraktens skick respektive felaktigt skick. Beloppet skall dock inte vara mindre än den besparing entreprenören gjort genom det felaktiga utförandet. Motsvarande gäller om åtagande inte har utförts enligt miljöplanen eller kvalitetsplanen, såvida inte detta lett till förlängning av garantitiden enligt kapitel 4 § 9.*

HD diskuterade i NJA 2014 s. 960 avhjälpande och prisavdrag. Frågan gällde bland annat huruvida värdeminskningsavdrag även kan ske för fel som är väsentliga och som entreprenören är skyldig att avhjälpa. Ingen gemensam partsavsikt framkom och ordalydelsen gav inte svar på frågan. Villkoret fick således ses i ljuset av dispositiv rätt.

HD anförde angående värdeminskningsavdrag att ordalydelsen klart och tydligt motsäger en rätt till prisavdrag vid väsentliga fel. Dispositiv rätt innehåller viss överlappning vad gäller felpåföljder, där t.ex. prisavdrag kan

<sup>154</sup> Se Hedberg & Nygren (2010), s. 102–104.

<sup>155</sup> Se Byggnads kontraktskommitté & Svensk byggtjänst (2009), s. 55.

<sup>156</sup> Se Hedberg & Nygren (2010), s. 104.

<sup>157</sup> Se Hedberg & Nygren (2010), s. 104–105.

aktualiseras då avhjälpande inte kommer till stånd. Denna typ av överlappning ansåg HD inte föreligga då det istället fanns olika påföljder beroende på om felet är väsentligt eller oväsentligt. Tanken enligt AB 04 är att fel ska avhjälpas så långt det går, men att oväsentliga fel inte ska avhjälpas om det vore oskäligt. Systematiken i avtalet och faktumet att det införts ett undantag från avhjälpandeskyldigheten medför att det bör göras en skillnad mot dispositiv rätt i detta sammanhang. HD konstaterade således att rätt till värdeminskningsavdrag inte finnas för väsentliga fel.<sup>158</sup>

## 5.2 AB 92 (Danmark)

### 5.2.1 Inledning

Det följer av entreprenadavtalet att parternas respektive förpliktelse ska uppfyllas. Uppfyller entreprenören inte sin del av avtalet har beställaren rätt till avhjälpande eller prisnedsättning. Avhjälpandet är en förlängning av den naturaförpliktelse som entreprenören har gentemot beställaren.<sup>159</sup>

### 5.2.2 Avhjälpande

AB 92 reglerar att entreprenören har en rätt och en skyldighet att avhjälpa fel som påvisas vid överlämnandet, ”afleveringen”, av entreprenaden, enligt 31 §. Regeln är en förlängning av den naturaförpliktelse som entreprenören har gentemot beställaren, vilken gör det möjligt för beställaren att kräva att entreprenören avhjälpas eventuella fel i arbetet. Det finns således en avhjälpningsplikt hos entreprenören.<sup>160</sup>

Bestämmelsens andra stycke reglerar vidare att beställaren skriftligt ska fastställa en frist för när avhjälpandet ska ske. Om felet inte avhjälpas har beställaren rätt att få felet avhjälpas av någon annan på entreprenörens bekostnad, eller kräva prisnedsättning, vilket stadgas i paragrafens fjärde stycke.

*31 § Entreprenøren har pligt og ret til at afhjælpe mangler, der påvises ved afleveringen.*

*Stk. 2. Bygherren skal skriftligt fastsætte en frist til afhjælpning af påviste mangler. Fristens længde fastsættes under hensyntagen til manglernes art og omfang samt*

---

<sup>158</sup> Se NJA 2014 s. 960.

<sup>159</sup> Se Vestergaard Buch (2007), s. 25–26.

<sup>159</sup> För en omfattande genomgång av de danska entreprenadrättsliga felpåföljderna rekommenderas Vestergaard Buchs bok *Entrepriserelige mangler*.

<sup>160</sup> Se Vestergaard Buch (2007), s. 171.

*forholdene i øvrigt. Entreprenøren skal give bygherren skriftlig meddelelse, når manglerne er afhjulpet.*

*Stk. 3. Hvis bygherren efter udløbet af fristen nævnt i stk. 2 - eller efter at have modtaget entreprenørens meddelelse om, at afhjælpning har fundet sted - mener, at manglerne ikke er afhjulpet, skal bygherren inden 10 arbejdsdage skriftligt meddele entreprenøren, hvilke mangler, der stadig påberåbes.*

*Stk. 4. Afhjælper entreprenøren herefter ikke straks de påviste mangler, har bygherren ret til at lade dem udbedre for entreprenørens regning eller kræve afslag i entreprisesummen, jf. § 34.*

Enligt 32 § har entreprenören i 5 år efter leverans en skyldighet och rättighet att avhjälpa fel som påvisats efter leveransen.

*32 § Entreprenøren har i 5 år efter afleveringen pligt og ret til at afhjælpe mangler, der påvises efter afleveringen, jf. dog § 36, stk. 3, nr. 3.*

Enligt 33 § bortfaller entreprenörens avhjälpningsplikt när plikten är förenat med oproportionerligt stora utgifter. Bedömningen ska beakta beställarens intresse i att avtalet uppfylls.

*33 § Entreprenørens afhjælpningspligt og bygherrens adgang til at foretage udbedring for entreprenørens regning, jfr. §§ 31 og 32, bortfalder, hvis afhjælpning er forbundet med uforholdsmæssigt store udgifter. Ved bedømmelsen heraf skal der tages hensyn til bygherrens interesse i, at aftalen opfyldes. Bygherren bevarer dog i alle tilfælde retten til afslag, jf. § 34.*

### **5.2.3 Prisnedsättning**

Om entreprenören inte avhjälpel felet kan beställaren, istället för att få felet avhjälpel på entreprenörens bekostnad, kräva prisnedsättning av entreprenadsumman. Samma sak gäller om det är omöjligt att genomföra ett avhjälpande. Prisnedsättningen beräknas med utgångspunkt i det belopp det skulle kosta att avhjälpel felet.

*34 § Afhjælper entreprenøren ikke mangler som anført i § 31, stk. 4, og § 32, stk. 4, kan bygherren – i stedet for at*

*lade manglerne udbedre for entreprenørens regning - kræve et afslag i entreprisesummen. Bygherren har endvidere ret til afslag i entreprisesummen, hvis afhjælpning er umulig, samt i tilfældene nævnt i § 33.*

*Stk. 2. Afslaget beregnes som udgangspunkt som det beløb, det ville have kostet at afhjælpe manglerne.*

## 5.3 NS 8405

### 5.3.1 Inledning

Entreprenadavtal innehåller ofta ett betydande dynamiskt element vilket gör att det inte enbart är det ursprungliga avtalet mellan parterna som ligger till grund för vad entreprenören ska leverera. Det förekommer även tilläggs- och ändringsarbeten i olika stor omfattning vid ett entreprenadprojekt. Det är således inte enbart avtalet som ska ligga till grund för entreprenörens förpliktelse.<sup>161</sup> Den centrala felpåföljden i NS 8405 är krav på avhjälpande. Subsidiära påföljder är prisnedsättning och ersättning.<sup>162</sup>

### 5.3.2 Avhjälpande

Avhjälpande regleras i NS 8405 pkt. 36.2. Första stycket, den allmänna regeln, innebär att fel som påvisats i rätt tid har entreprenören en skyldighet att avhjälpa. Avhjälpningsskyldigheten förutsätter att det föreligger ett fel. Huruvida felet är väsentligt eller inte är irrelevant, och likaså är eventuella förhållanden bortom entreprenörens kontroll. Avhjälpandet ska företas utan kostnad för beställaren.<sup>163</sup>

Denna tvåstegsbedömning, alltså diskrepansen mellan vad beställaren har rätt att kräva enligt avtalet och ansvaret som entreprenören har för dessa avvikelser, stadgas i NS 8405 pkt. 36.1.<sup>164</sup> Entreprenören har senare en skyldighet att avhjälpa felet, oavsett om det längre fram konstateras att det de facto inte förelåg ett fel. Entreprenören kan enligt pkt. 36.2 NS 8405 kräva av beställaren att ställa en säkerhet för vederlagskrav om det skulle fastställas att fel inte förelåg. Felavhjälpande regleras i pkt. 36.2–4.<sup>165</sup>

Punkt 36.2 stadgar reglerna om entreprenörens rätt och skyldighet att avhjälpa ett fel som konstaterats, och om felet omfattas av avhjälpningsplikten. Entreprenören har en skyldighet att uppfylla villkoren enligt avtalet. Till följd av

---

<sup>161</sup> Se Hagstrøm & Bruserud (2014), s. 367.

<sup>162</sup> Se Hagstrøm & Bruserud (2014), s. 387.

<sup>163</sup> Se Hagstrøm & Bruserud (2014), s. 389.

<sup>164</sup> Se Hagstrøm & Bruserud (2014), s. 362.

<sup>165</sup> Se Ny Juridik 4:15 s. 38.

denna skyldighet är avhjälpning den primära felpåföljden.<sup>166</sup> Entreprenörens felavhjälpande motiveras även ur ett samhällsekonomiskt perspektiv då det antas att entreprenören har materialet och utrustningen för att avhjälpa ett eventuellt fel. Det är i regel billigare att entreprenören själv avhjälper felet än att denne får betala kostanden för en av beställaren anlita andra entreprenör. Det finns en gräns för hur vidsträckt entreprenörens skyldighet till felavhjälpning är. Entreprenören har samtidigt en rätt att avhjälpa felet, i enlighet med avtalet. Skulle beställaren framföra ett ersättningskrav, kan entreprenören framhålla sin rätt till avhjälpning.<sup>167</sup>

### 36.2 Utbedring

*Mangel som er påberopt i rett tid, har entreprenøren rett og plikt til å utbedre, med mindre kostnadene til utbedringen vil bli urforholdsmessig store i forhold til det som oppnås. Entreprenøren skal dekke kostnadene ved utbedringen, herunder tilkomstutgifter, utgifter til konstatering av mangelen og andre utgifter som er en direkte og nødvendig følge av mangelutbedringen.*

*Dette gjelder likevel ikke dersom mangelen har forvoldt skader på andre deler av kontraktarbeidet som dekkes av forsikringer byggherren har tegnet. Entreprenøren skal da bare erstatte byggherren det tapet som ikke dekkes av forsikringen. Skyldes mangelen forstett eller grov uaktsomhet hos entreprenøren, får bestemmelsen i første ledd likevel avendelse.*

Marthinussen m.fl. menar att reglerna i pkt. 36 är ett uttryck för allmänna kontraktsrättsliga principer inom entreprenadrättens område.<sup>168</sup> Avhjälpande är den primära påföljden då ersättning för avhjälpandekostnader enkelt kan bli en strängare påföljd jämfört med om entreprenören åläggs att avhjälpa felet.<sup>169</sup>

Entreprenören kan ofta åtgärda fel billigare än en på nytt anlita entreprenör. Vill beställaren göra gällande andra påföljder än avhjälpande behöver entreprenören brustit på ett väsentligt sätt i sin skyldighet att avhjälpa felet,<sup>170</sup> och att avhjälpandet inte skett inom en av beställaren fastställd frist.<sup>171</sup>

Beställaren kan genom dom få entreprenören att avhjälpa fel.<sup>172</sup> Om entreprenören misslyckas med att avhjälpa har beställaren rätt att kräva ersättning. Rätten och skyldigheten att avhjälpa gäller trots att en dålig relation mellan

<sup>166</sup> Se Marthinussen m.fl. (2016), s. 597.

<sup>167</sup> Se Marthinussen m.fl. (2016), s. 597.

<sup>168</sup> Se Marthinussen m.fl. (2016), s. 598.

<sup>169</sup> Se Sandvik (1966), s. 396 och Ny Juridik 4:15 s. 39.

<sup>170</sup> Se Ny Juridik 4:15 s. 39.

<sup>171</sup> Se Sandvik (1966), s. 396 och Hagstrøm (1997), s. 94, samt Ny Juridik 4:15 s. 39.

<sup>172</sup> Jfr. Rt. 1972 s. 449.

parterna utvecklats. Ingen part kan ensidigt göra ett avhjälpandekrav till ett krav om ersättning.<sup>173</sup>

### 5.3.2.1 Gränsen för entreprenörens avhjälpandeskyldighet

Avhjälpas entreprenören fel enligt pkt. 36.2, har denne fullgjort sin avtalsförpliktelse. Beställaren kan dock lida annan ekonomisk skada, enligt pkt 36.5. Avhjälpandeskyldigheten är begränsad enligt pkt 36.2 då entreprenören inte är skyldig att avhjälpa fel om ”*kostnadene til utbedring vil bli uforholdsmessig store i forhold til det som oppnås*”. Alltså, om avhjälpandekostnaderna blir oproportionerligt stora i jämförelse till vad som uppnås. Denna begränsning skyddar även kontraktsparter mot orimligt stora krav. Bedömning är konkret så till vida att det görs en bedömning kring vad beställaren uppnår med avhjälpandet och felets praktiska betydelse för honom. Entreprenörens primära skyldighet är att avhjälpa felet, och det ska mycket till innan avhjälpandeskyldigheten faller bort. Det spelar ingen roll vem som ansvarar för felet.<sup>174</sup>

### 5.3.2.2 Kostnader som entreprenören ska stå för vid avhjälpande

Entreprenören ska ”*dekke kostnadene ved utbedringen*” enligt pkt 36.2 första stycket andra meningen. Alltså, entreprenören ska stå för kostnaderna vid avhjälpandet. Är det exempelvis fel på parketten som gör att detta måste bytas ut i sin helhet, så står entreprenören för kostnaden till att riva upp det gamla och sätta in nytt. Ibland medför fel mer omfattande arbeten än själva avhjälpandet. Entreprenören kan sällan rätta till fel utan att företa rivningsarbeten. I exemplet med parketten måste förmodligen skiljeväggar eller lister ovanpå golvet rivras för att komma åt golvet. Av bestämmelsen framgår att entreprenören har en skyldighet att stå för kostnaderna vid avhjälpande som omfattar ”*tilkomstutgifter*” och ”*utgifter til konstatering av mangelen*”. ”*Tilkomstutgifter*” innefattar utgifter för rivning och rekonstruktion.<sup>175</sup> ”*Konstatering av mangelen*” innebär utgifter som beställaren lidit till följd av undersökning av felet. Exempelvis innefattas kostnader till sakkunniga som värderat felet.<sup>176</sup>

Entreprenören ansvarar även för ”*andre utgifter som er en direkte og nødvendig følge av mangelutbedringen*”, enligt pkt 36.2 första stycket in fine. Detta omfattar utgifter utöver sådana som nämnts tidigare i bestämmelsen, vilka inte är uttömmande. Exempelvis omfattas kostnader för resor och vistelse under avhjälpandet.<sup>177</sup>

---

<sup>173</sup> Se Marthinussen, m.fl. (2016), s. 598.

<sup>174</sup> Se Marthinussen m.fl. (2016), s. 598.

<sup>175</sup> Se Marthinussen m.fl. (2016), s. 599.

<sup>176</sup> Se Marthinussen m.fl. (2016), s. 600.

<sup>177</sup> Se Marthinussen m.fl. (2016), s. 601.



## 5.3.3 Ersättning vid fel

### 5.3.3.1 Bestämmelsen

#### *36.5 Erstatning ved mangel*

*Entreprenøren er ansvarlig for kostnadene til utbedring av skader på deler av bygget eller anlegget som ikke omfattes av kontrakten, når skaden er en følge av mangel som skyldes uaktsomhet hos entreprenøren. Forutsetningen er at utbedringen skjer på en rimelig og forsvarlig måte.*

*Har mangelen påført byggherren et økonomisk tap som ikke dekkes av de foregående bestemmelsene, kan byggherren bare kreve dette dekket dersom mangelen har sin årsak i forsett eller grov uaktsomhet hos entreprenøren.*

### 5.3.3.2 Första stycket

Punkt 36.1 andra stycket avser skada på kontraksarbetet, oavsett om entreprenören har begått fel. Punkt 36.5 första stycket gäller skador på annat än kontraksarbetet. Det måste föreligga en annan grund för ansvar för att bestämmelsen ska kunna tillämpas. Skadan ska vara resultatet av ett fel som orsakats på grund av vårdslöshet av entreprenören. Punkt 36.5 stadgar att entreprenören är ansvarig för kostnaden att reparera andra skador än de som ingår i kontraktet på grund av oaktsamhet. Det räcker alltså inte att enbart konstatera att ett fel föreligger.<sup>178</sup>

Felet måste bero på att entreprenören varit oaktsam och agerat annorlunda än vad en aktsam entreprenör skulle gjort i en liknande situation. Ansvaret enligt första stycket är begränsat till fysiska skador på ”bygget eller anlegget”. Bestämmelsen gäller inte andra ekonomiska förluster som följer av felet. Skador på annan egendom än på ”bygget eller anlegget” eller skador på beställarens person eller lösöre faller utanför bestämmelsen. Enligt andra stycket kan entreprenören bli ansvarig genom uppsåt eller grov oaktsamhet för ekonomisk förlust som inte omfattas av första stycket. Beror skadan på fel vid kontraksarbetena är punkt 36 uttömmande.<sup>179</sup>

### 5.3.3.3 Oaktsamhet

Entreprenörens ersättningsansvar är beroende av att oaktsamhet föreläggat från entreprenörens sida. På grund av det stränga professionella ansvaret entreprenören har är tröskeln för när oaktsamhet föreligger lågt ställt. Entreprenören driver en professionell verksamhet och är således föremål för ett

---

<sup>178</sup> Se Marthinussen m.fl. (2016), s. 612.

<sup>179</sup> Se Marthinussen m.fl. (2016), s. 613.

professionsansvar. Høyesterett har i ett flertal domar fastlagt att det finns en sträng aktsamhetsstandard för professionsansvaret.<sup>180</sup>

#### **5.3.3.4 Andra stycket**

36.5 andra stycket stadgar ersättning för ekonomisk förlust orsakat av fel. Dock omfattas inte förluster som tagits upp tidigare i punkt 36 och beställaren kan enbart kräva ersättning för fel som uppstått på grund av uppsåt eller grov oaktsamhet hos entreprenören.<sup>181</sup> Bestämmelsen innebär en viktig ansvarsbegränsning för entreprenören i förhållande till allmän ersättningsrätt. Syftet med bestämmelsen är att begränsa entreprenörens ansvar om han varit oaktsam.

#### **5.3.3.5 Grov oaktsamhet**

Är det utvisat att grov oaktsamhet föreligger utvidgas ansvaret enligt bestämmelsen. Med grovt menar som utgångspunkt en avsiktlig eller klandervärd handling. Det kan exempelvis röra sig om en entreprenör som inte följer uttryckliga instruktioner. Vid bedömningen av begreppet grov oaktsamhet är det vanligt att ta utgångspunkt i straffrätten.<sup>182</sup>

## **5.4 Sammanfattande jämförelse**

### **5.4.1 Avhjälpande**

Det kan konstaterats att de olika standardavtalen har liknande felbegrepp. Felbegreppet enligt de olika standardavtalen utgår från vad som avtalats och utgångspunkten när det föreligger ett fel är att respektive part ska uppfylla sina åtaganden enligt kontrakten. Felpåföljderna i de olika standardavtalen är mycket lika varandra och följer samma procedur där avhjälpande är den primära påföljden. Föreligger ett fel ska detta avhjälpas.

Föreligger fel i Sverige, där AB 04 är avtalat mellan parterna, är den huvudsakliga felpåföljden en skyldighet för entreprenören att avhjälpa felet. Avhjälpande är även den primära felpåföljden enligt danska AB 92. Standardavtalen har gemensamt att avhjälpandet ses som en förlängning av entreprenörens förpliktelse gentemot beställaren. Samma sak gäller även för NS 8405 där den primära felpåföljden är krav på avhjälpande. Subsidiära påföljder enligt NS 8405 är prisnedsättning och ersättning.

Enligt en jämförelse av ordalydelsen av respektive avhjälpandebestämmelser så är de väldigt lika varandra. De stadgar alla att entreprenören har en skyldighet och en rättighet att avhjälpa fel. Det svenska avhjälpandet utgår från

---

<sup>180</sup> Se Rt. 1995 s. 1350, Rt. 2000 s. 679 och Rt. 2002 s. 286. Se även Marthinussen m.fl. (2016), s. 615.

<sup>181</sup> Se Marthinussen m.fl. (2016), s. 615.

<sup>182</sup> Se Marthinussen m.fl. (2016), s. 616. Se även Rt. 1970 s. 1235 och Rt. 1983 s. 1222.

fel som framkommit i besiktningen. Det danska systemet utgår på liknande sätt från fel som påvisats i samband med överlämningen av entreprenaden. Norska avhjälpandet omfattar däremot mer då det istället utgår från fel som åberopats inom en viss frist, istället för fel som konstaterats av sakkunniga. Detta kan innebära att det finns en skyldighet för entreprenören att avhjälpa påstådda fel, utan att för den delen veta om det verkligen är ett fel och vem som ansvarar för felet. Detta behöver däremot i praktiken inte innebära några skillnader jämfört med svenska och danska bestämmelserna då sakkunniga ofta behöver anlitas för att utröna huruvida fel föreligger. Jag har svårt att tro att ett krav om avhjälpande i Norge riktas utan att innan ha företagit en undersökning om huruvida fel föreligger.

Rätten och skyldigheten att avhjälpa gäller trots att en dålig relation mellan parterna utvecklats. Detta har förmodligen ekonomiska skäl då entreprenören är den som enklast kan rätta till eventuella fel, då det antas att entreprenören har materialet och utrustningen för att avhjälpa ett eventuellt fel. Det är i regel billigare att entreprenören själv avhjälper felet än att denne får betala kostanden för en av beställaren annan anlita entreprenör. Dessutom kan ersättning för avhjälpandekostnader enkelt bli en strängare påföljd jämfört med om entreprenören åläggs att avhjälpa felet.

Underlåter entreprenören att fullfölja sin avhjälpandeskyldighet kan beställaren, enligt AB 04, låta någon annan entreprenör avhjälpa felet och kräva ersättning för kostanden. Samma sak gäller enligt AB 92 där beställaren kan få felet avhjälpd av någon annan på entreprenörens bekostnad, om entreprenören själv inte avhjälper felet.

Enligt AB 04 innebär avhjälpandet sådana arbeten som krävs för att uppnå kontraktens standard. Detta innefattar således arbeten som krävs för att komma åt felet i fråga, exempelvis att hugga upp ett gjutet golv. Detsamma gäller enligt NS 8405 där entreprenören ska stå för samtliga kostnader vid själva avhjälpandet. Behöver ett golv brytas upp för att avhjälpa ett fel så står entreprenören för denna kostnad.

Ska ett fel inte avhjälpas kan beställaren, både enligt AB 04 och AB 92, kräva prisavdrag från entreprenören. Detta gäller dessutom enligt AB 92 på situationer där det är omöjligt att genomföra ett avhjälpande. Även i NS 8405 kan beställaren kräva ersättning från entreprenören i situationer där fel inte avhjälpas, eller om entreprenören misslyckats med avhjälpandet. Gemensamt är att ingen part ensidigt kan göra ett avhjälpandekrav till ett krav om ersättning.

Det finns undantag, enligt AB 04, från avhjälpande när det rör sig om s.k. skönhetsfel som inte i väsentlig grad påverkar entreprenaden och kostnaderna för att avhjälpa felet skulle vara oskäliga. Ett liknande undantag finns i AB 92 där entreprenörens avhjälpandeplikt utgår när plikten är förenad med oproportionerligt stora utgifter. Bedömningen ska här beakta beställarens intresse i att avtalet uppfylls. Norska NS 8405 har en liknande begränsning där entreprenörens avhjälpandeskyldighet upphör om kostnaderna beräknas bli oproportionerligt stora i jämförelse till vad som uppnås. Den danska och norska

bestämmelsen verkar inte rikta in sig lika tydligt på s.k. skönhetsfel som den svenska bestämmelsen reglerar. Det kan således ifrågasättas vid vilka tidpunkter det danska och norska avhjälpandet bortfaller, och om denna är lika långtgående som det svenska avhjälpandet. Däremot är entreprenörens primära skyldighet att avhjälpa fel. Det ska således mycket till innan avhjälpandeskyldigheten faller bort, oavsett vem som ansvarar för felet.

I AB 04, AB 92 och NS 8405 uttrycks avhjälpande som en skyldighet och en rättighet. Skyldigheten inskränks när kostanden blir orimligt hög eller i förhållande till nyttan. Avtalen är med andra ord lika. Ansvar för fel i alla avtalen består i att korrigera sin prestation. Reglerna om avhjälpande i de olika avtalen ger uttryck entreprenörens primära förpliktelse är att utförandet ska utföras korrekt. Detta kan enbart i undantagsfall undkommas.

NS 8405 är enklare än sina nordiska motsvarigheter att tillämpa vad gäller entreprenörens ansvar för fel då felet inte delas upp i olika kategorier, och för att ansvarstiden inte delas upp i olika långa perioder. Istället gäller en period för ansvar för fel, oavsett typ av fel och oavsett om entreprenören ageras vårdslöst. Mängden värderingar och bedömningar kring ett fel minskar. Detta leder till ett förutsebart och lättillgängligt avtal. Å andra sidan kan detta verka strikt för entreprenören, men denne kan istället enklare kalkylera och räkna för ett eventuellt kostnadsansvar. NS 8405 förutsebarhet vad gäller dess strikta felansvar kan dessutom leda till att entreprenörer är mer villiga att utföra arbetet korrekt.

Komplicerade regler för felansvar, vilket AB 04 och AB 92 till viss del lider av, leder till osäkerhet i tillämpningen av avtalen. Denna osäkerhet är förmodligen en följd av avtalens karaktär som kompromisslösning. Den invecklade avveckling av entreprenörens ansvar för fel i AB 04 som innebär flera värderingar leder till osäkerhet hos parterna. Ett tydligare och mer strikt system likt NS 8405 kan ur denna aspekt ses som enklare att tillämpa och mer förutsebart för parterna.

## 5.4.2 Prisavdrag

NS 8405 pkt 36.4 ger beställaren möjlighet att under vissa förutsättningar kräva avdrag på entreprenadsumman och skadestånd istället för avhjälpande. I både Danmark och Norge är entreprenörens skyldighet att avhjälpa fel primär i förhållande till andra påföljder.<sup>183</sup> Värdeminskningssavdrag och skadestånd är subsidiära enligt både dansk och norsk rätt, vilket innebär att beställaren inte kan kräva ersättning för fel utan att först försöka få entreprenören att avhjälpa. Beställaren kan inte fritt välja mellan påföljderna. I Sverige kan en beställare kräva skadestånd, innan krav om avhjälpande riktas.<sup>184</sup>

---

<sup>183</sup> Se Ny Juridik 4:15 s 40

<sup>184</sup> Jfr. AB 04 5 kap. 20 §. Se även NJA 2014 s. 960. Se även 37 § köplagen och Ny Juridik 4:15 s. 40.

Genom att tillåta prisavdrag även vid allvarliga fel är det min mening att balansen i avtalsförhållandet kommer bevaras bättre än om beställaren måste framtvunga hävning för att slutligt reglera ett fel. När entreprenören underlåter att avhjälpa fel ska beställaren alltså erkännas en rätt till prisavdrag oberoende av felets beskaffenhet, vilket inte gäller idag i Sverige. I den danska AB 92 medges dels en rätt till beräknad avhjälpandekostnad, dels en rätt till värdeminskningsavdrag för alla typer fel. Detta förutsätter dock att entreprenören klart och tydligt missbrukat sin rätt att avhjälpa. I norska NS 8405 medges ingen rätt till ersättning för en uppskattad avhjälpandekostnad. Det krävs således att avhjälpandet faktiskt skett.

NS 8405 pkt. 36.5 reglerar entreprenörens ansvar för kostnader på egendom som inte omfattas av entreprenaden då skadan är en följd av fel som beror på entreprenörens oaktsamhet. Har entreprenören agerat oaktsamt ska han således stå för kostnaden att reparera skador, trots att dessa kan ha uppstått på annat än entreprenaden. Ansvaret begränsas till egendom på bygget eller anläggningen. Andra skador på beställarens person eller lösöre ansvarar entreprenören inte för. Entreprenören ansvarar för beställarens ekonomiska förlust om entreprenören agerat grovt vårdslös.

NS 8405 begränsar parternas ansvar i en rad sammanhang. Frågan är huruvida dessa begränsningar kan upprätthållas då flera bestämmelser innehåller ansvarssituationer som inte får bero på grov oaktsamhet eller uppsåt från den ansvariga parten, vilken oftast är entreprenören. Exempel på detta är ansvar för försening i pkt 34.1 och felansvaret i pkt 36.5. Det är inte helt klart vad grov oaktsamhet respektive uppsåt omfattar. Räcker det att entreprenören är medveten om vad han gör eller måste han också förstå vad konsekvensen blir, eller kan bli, för beställaren?<sup>185</sup>

### 5.4.3 Tolkning

Utgångspunkt för entreprenörens ansvar finns i parternas avtal. Tar däremot avtalet inte ställning, uttryckligen eller inte alls, till arbetets kvalitet i en bestämd situation, får en utfyllande tolkning göras över vilka krav som ställs. Denna tolkning sker med hänsyn till avtalets omständigheter, parternas tillkännagivanden och förutsättningar. Kan detta inte fastslå avtalets omfattning, blir det nödvändigt att titta på allmänna krav.<sup>186</sup> Det är således en god idé att entreprenadavtalen innehåller precisa beskrivningar av projektets utförande och valet av material, så att risken för fel minimeras.

Någon tolkningsmodell för danska eller norska entreprenadavtal har inte funnits, varken i praxis eller litteratur. Den svenska tolkningsmodellen bör kunna ge ledning även vid tolkning av NS 8405 och AB 92. Standardavtalen som utretts inom ramen för denna uppsats har liknande drag då de alla är förhandlade av marknadens parter. Dessutom grundar sig avtalens bestämmelser

---

<sup>185</sup> Se även Tidskrift for rettsvitenskap 2011, s. 688.

<sup>186</sup> Se Vestergaard Buch (2007), s. 23.

många gånger i KöpL eller andra obligationsrättsliga principer. Av denna anledning är det rimligt, trots bristande instruktioner för tolkning, att den gemensamma partsavsikten väger tungt vid tolkningen av standardavtalen. Därefter beaktas omständigheter vid sidan av avtalet och dess ordalydelse.

Med anledning av praxis från HD står det klart att dispositiv rätt även får betydelse vid tolkningen av svenska entreprenadavtal i domstolar. Huruvida dispositiv rätt får betydelse för NS 8405 och AB 92 saknas klara uttalanden. Norska och danska entreprenadavtal analyseras inte med beaktande av köprättsliga regler i samma omfattning som Sverige.<sup>187</sup> Hagstrøm behandlar i sin bok *Entrepriserett* både entreprenadrättsliga regler och andra obligationsrättsliga normer. Detta skulle således kunna tolkas som att dispositiv rätt kan vägleda tillämpningen av NS 8405. I hur stor utsträckning detta görs i jämförelse med AB 04 är dock oklart.

Niklas Arvidsson och Per Samuelsson menar att norsk och dansk rätt bättre tillvaratar samhällsintresset om kvalitet i byggandet jämfört med Sverige. Författarna menar dessutom att Danmark och Norge bättre medverkar till en vidareutveckling av det entreprenadrättsliga normsystemet, jämfört med Sverige. Sverige inkluderar, enligt författarna, avtalsformen i ett köprättsligt paradig.<sup>188</sup> Detta innebär att entreprenadrätten i våra grannländer inte i samma utsträckning som här analyseras med hjälp av köprättsliga regler och begrepp, vilket i sin tur medverkat till att nyansera de specifika entreprenadrättsliga normerna.<sup>189</sup> Den svenska tolkningsmodellen där dispositiv rätt får betydelse behöver således inte nödvändigtvis vara självklar med tanke på att man i Danmark och Norge menar att köprätten inte ska beaktas vid tolkningen.

---

<sup>187</sup> Ny Juridik 4:15, s. 40.

<sup>188</sup> Se Ny Juridik 4:15 s. 41.

<sup>189</sup> Se Ny Juridik 4:15 s. 41.

# 6.FÖLJDSKADOR

## 6.1 AB 04

### 6.1.1 Allmänt

En viktig ansvarsbestämmelse framgår av AB 5 kap. 11 § som stadgar att entreprenören ansvarar för skada som inte ska ersättas enligt bestämmelserna i 5 kap. 1–10 §§, förutsatt att entreprenören varit vårdslös eller skadan beror på fel som entreprenören ansvarar för. Det handlar här om ett culpaansvar. Denna regel är en central skadeståndsregel i AB 04.<sup>190</sup> Om skadan beror på fel för vilken entreprenören är ansvarig föreligger ansvar oavsett om denne varit vårdslös. En förutsättning för att bestämmelserna ska bli tillämplig är att skadan inte ska ersättas enligt någon av de tidigare reglerna i kapitel 5, part har varit vårdslös eller skadan beror på fel vilket entreprenören är ansvarig för.<sup>191</sup>

Två typer av ansvarstyper aktualiseras när 5 kap. 11 § ska tillämpas. Den ena handlar om ett culpaansvar som blir aktuellt när ena parten varit vårdslös och orsakat skada. Den andra handlar om ett felansvar och innefattar situationer där entreprenören är ansvarig för följdskada på annat än entreprenaden på grund av fel.<sup>192</sup> Paragrafen är generellt hållen och skiljer inte på personskadorna, sakskador eller förmögenhetsskador.<sup>193</sup>

*5 kap. 11 § Part är skyldig att ersätta motpart för sådan skada som inte skall ersättas enligt bestämmelserna ovan i detta kapitel, om han varit vårdslös eller om skadan beror på fel för vilket entreprenören är ansvarig. Ersättningskyldigheten är begränsad till 15 % av kontraktssumman. Denna begränsning gäller inte, om den ansvarige har försäkringsskydd till högre belopp. I sådant fall maximeras ersättningskyldigheten till detta belopp jämte förekommande självrisk.*

*För skada på grund av avbrott eller störning i industriell produktion eller annan kommersiell verksamhet föreligger ingen ersättningskyldighet.*

*De ansvarsbegränsningar som följer denna paragraf gäller inte när part gjort sig skyldig till grov vårdslöshet.*

---

<sup>190</sup> Se Hellner, Hager, Persson (2010), s.150.

<sup>191</sup> Se Samuelsson, (2016), s. 306.

<sup>192</sup> Se Hedberg & Nygren (2010), s. 98.

<sup>193</sup> Se Ullman (2017), s. 129.

Vid ansvarsbedömningen undersöks först huruvida det finns en reglering av den ansvarssituation som är aktuell. Om så inte är fallet, får situationen bedömas enligt 5 kap. 11 §. Regeln är subsidiär i förhållande till 5 kap. 1–10 §§. 5 kap. 11 § kan för enkelhetens skull sägas reglera skadestånd för övrig skada.

Ansvarsbestämmelsen för övrig skada innehåller flera begränsningar i entreprenörens ersättningsskyldighet. Regeln gäller inte vid:

- Skada på entreprenaden, 5 kap. 1 §. Entreprenören har ett strikt felansvar för delar av entreprenaden som inte är avlämnade, fram till garantitidens slut enligt 5 kap. 5 §. Entreprenören ansvarar inte för skada som beror på beställaren, 5 kap. 1 § st. 2. Entreprenören ansvarar inte heller för skador vid force majeure-händelser, enligt 5 kap. 1 § st. 3.
- Beställaren ansvarar för skador på ibruktaganden, oavsett om dessa delar inte är avlämnade, om skadan är en följd av brukandet enligt 5 kap. 2 §.
- Skada på grund av försening när vite är avtalat, 5 kap. 3 §.
- Entreprenören har rätt till ersättning vid hinder, 5 kap. 4 §.
- Entreprenören ansvarar för väsentliga fel som framträder efter garantitiden om felet beror på oaktsamhet, 5 kap. 6 §.
- Entreprenören ansvarar för följdskada på entreprenaden på grund av fel som entreprenören ansvarar för, 5 kap. 8 §
- Part ska ersätta skador som uppkommit genom oaktsamhet, 5 kap. 9 § st. 1. Part ansvarar för skada på hjälpmedel, material eller vara till följd av underlåtenhet eller bristfällig vård, 5 kap. 9 § st. 2.
- Entreprenören ansvarar för tillhandahållna hjälpmedel, 5 kap. 10 §.<sup>194</sup>

Part ansvarar således för skador av annat slag än sådana som räknas upp ovan. Det kan exempelvis röra sig om skador på motpartens egendom som inte omfattas av den aktuella entreprenaden, alltså att entreprenören skadar beställarens byggnad eller maskin i en fabrik vid utförandet av en entreprenad på fastigheten.<sup>195</sup> Det kan också röra sig om skador som uppstår efter entreprenadtiden, exempelvis vid avhjälpande av fel. Regeln kan också tillämpas vid skador som entreprenören ansvarar för efter garantitiden på grund av vårdslöshet.<sup>196</sup> Ett annat exempel på skador som bestämmelsen reglerar kan vara en otillräckligt åtdragen fog i en vattenledning som leder till läckage och vattenskadorna på en elentreprenad.<sup>197</sup> Uppräkningen enligt ovan är inte heltäckande. Det finns skador av annan natur, exempelvis utebliven vinst, än de uppräknade och det finns även flera typer av följdskador. Sådana skador får bedömas enligt 5 kap. 11 § st. 1.<sup>198</sup> Följdskador på grund av fel kallas ibland för indirekta skador. Dock är den termen oprecis.<sup>199</sup>

Det framgår inte ur bestämmelsen huruvida ansvar kan aktualiseras för situationer som regleras enligt bestämmelser senare i kapitlet, exempelvis skador

---

<sup>194</sup> Se Deli (2017) s. 102–103 och Samuelsson (2016), s. 306–307.

<sup>195</sup> Se Hedberg & Nygren (2010), s.98.

<sup>196</sup> Se Hellner, Hager, Persson, (2010), s.150.

<sup>197</sup> Se Liman, Sahlin, Peterson & Kåvius (2016), s. 183.

<sup>198</sup> Se Samuelsson (2016), s. 307.

<sup>199</sup> Se Liman, Sahlin, Peterson & Kåvius (2016), s. 184.



på tredje man som regleras i 5 kap. 13 §.<sup>200</sup> I motiven till AB 72 kan man läsa att 5 kap. 11 § inte innehåller någonting som går utöver parternas kontraktuella ansvar, men eftersom de tidigare skadorna i kapitlet finns tydligt definierade beslöt man att komplettera med en allmänt hållen bestämmelse.<sup>201</sup>

Paragrafen behandlar även situationer ”om skadan beror på fel för vilket entreprenören är ansvarig”. Det rör sig om ett följdskadeansvar där skadan inte drabbar entreprenörens egen entreprenad. Följdskadeansvaret är strikt och entreprenören ansvarar således för följdskador som har sin grund i exempelvis tillverkningsfel i material som entreprenören anskaffat.<sup>202</sup>

## 6.1.2 Culpaansvar

Både entreprenörer och beställare omfattas av culpaansvaret. Skador som omfattas av ansvaret rör sig exempelvis om bränder på grund av vårdslöst utförda svetsarbeten eller skador genom tappade verktyg ned i en maskin som inte innefattas i entreprenaden.<sup>203</sup> 5 kap. 9 § reglerar följande:

*5 kap. 9 § Part är skyldig att ersätta skada som han åstadkommer på motpartens arbete genom vårdslöshet vid utförande av eget arbete.*

*Part ansvarar även för skada som på grund av underlåtenhet eller bristfällig vård från hans sida uppstår på hjälpmedel, material eller vara, som motparten tillhandahåller honom.*

5 kap. 11 § reglerar således skador på beställarens egendom men som inte räknas in under 5 kap. 9 §. 5 kap. 11 § kan således exempelvis gälla skador på fastigheten entreprenaden utförs på om skadan inträffar i samband med eget arbete. Paragrafen täcker även skador som en part orsakar på den andra partens arbete, om skadan orsakats genom vårdslöshet och utan samband med det egna arbetet. Exempelvis rör det sig om situationer när en beställare orsakar skada på entreprenaden vid ett besök. Entreprenören har enligt paragrafen då rätt till ersättning.<sup>204</sup> Både fysiska skador och rena förmögenhetsskador samt ekonomiska följdskador räknas in.<sup>205</sup> Bevisbördan för culpaansvaret åligger den part som anser att den andra varit vårdslös.<sup>206</sup>

---

<sup>200</sup> Se Hedberg & Nygren (2010), s. 69.

<sup>201</sup> Se Motiv AB 72, s. 152.

<sup>202</sup> Se Hedberg & Nygren (2010), s.98.

<sup>203</sup> Se Hedberg & Nygren (2010), s.81–83.

<sup>204</sup> Se Ullman i Vänbok till Ingrid Arnesdotter (2012), s. 212 f.

<sup>205</sup> Se Höök (2009), s. 107, Ullman (2006), s. 164 samt Motiv AB 72, s. 152.

<sup>206</sup> Se Bengtsson, Ullman, Unger, (2009), s. 79 f.

### 6.1.3 Felansvar

Felansvaret innebär det ansvar som uppstår när ett fel i entreprenaden konstateras. Felansvaret enligt AB 04 består av ett fullgörelseansvar och ett skadeståndsansvar. Fullgörelseansvaret innehåller fel och skada som uppstår på den avtalade entreprenaden. Skadeståndsansvaret avser skador som drabbar något annat än den avtalade entreprenaden.<sup>207</sup> När paragrafens förutsättningar är uppfyllda utgår således ett strikt ansvar för skador som orsakats av felet. Är det konstaterat att ett fel föreligger och att felet orsakat skadan, ska ersättning utgå.<sup>208</sup>

Skadeståndsansvaret inom begreppet felansvaret rör alltså situationer när entreprenören ansvarar för följdskador på annat än entreprenaden på grund av fel. Exempelvis kan felaktigt utförda rörarbeten leda till vattenläckor som således är en följdskada. Det har ansetts ligga i sakens natur att om entreprenören inte ansvarar för felet ska han inte heller ansvara för skadan, och vice versa.<sup>209</sup> Bevisbördan för ett felpåstående beror på när felet framträder. Vid fel som framträder under garantitiden behöver entreprenören visa att han inte ansvarar för felet i fråga.<sup>210</sup> Vid fel som framträder efter garantitiden behöver istället beställaren visa att entreprenören ansvarar för felet.<sup>211</sup>

### 6.1.4 Ansvarsbegränsningar

5 kap. 11 § innehåller två begränsningar vad gäller skadeståndsansvaret som följer av paragrafen. Entreprenörens ansvar är begränsat till 15 % av kontraktssumman, om det inte finns ett försäkringsskydd som ger rätt till ett högre belopp.<sup>212</sup> Det är oklart huruvida ovannämnda begränsning gäller för varje enskild skada eller sammanlagt för alla skador, dock är det första alternativet mest troligt.<sup>213</sup> Då varje anmäld skada anmäls och regleras enligt försäkringsavtalets självrisk och försäkringsbelopp, är det därför rimligt att entreprenörens ersättningsskyldighet bedöms efter utfallet från varje enskild skada.<sup>214</sup>

Som exempel har en entreprenad kontraktssumman 100 000 kr. En skada uppgår till 20 000 kr. 15 % av kontraktssumman innebär 15 000 kr. Skadegörande entreprenören har en ansvarsförsäkring för beloppet 9 000 kr.<sup>215</sup> Enligt exemplet skulle entreprenören således vara skadeståndsskyldig ytterligare 6 000 kr, och beställaren får stå för de sista 4000 kr själv.

---

<sup>207</sup> Se Ullman (2017), s. 126.

<sup>208</sup> Se Johansson (2007), s.266.

<sup>209</sup> Se Motiv AB 72, s. 152.

<sup>210</sup> Se kommentar till 5 kap. 5 § AB 04.

<sup>211</sup> Se kommentar till 5 kap. 6 § AB 04.

<sup>212</sup> Se Deli (2017), s. 103. Se vidare NJA 1996 s. 118 vad gäller begränsningen av skadeståndsskyldighet till försäkringsbeloppet.

<sup>213</sup> Se Hedberg & Nygren (2010), s.98 och Johansson (2007), s.267.

<sup>214</sup> Se Ullman (2017), s. 131.

<sup>215</sup> För enkelhetens skull i räkneexemplet har jag bortsett från 5 kap. 22 § vilken förpliktigar entreprenören att hålla en ansvarsförsäkring om åtminstone 200 prisbasbelopp. För år 2018 är prisbasbeloppet 45 500 kr, vilket skulle innebära en ansvarsförsäkring om 9 100 000 kr.

För det andra, ansvarar entreprenören inte för skada på grund av avbrott eller störning i industriell produktion eller annan kommersiell verksamhet, enligt bestämmelsens andra stycke. Detta kan ha stor praktisk betydelse. Dessa skador är svåra att överblicka och förstå omfattningen av, varför de undantas och entreprenörens ansvar begränsats till ett fast belopp. Det har istället ansetts rimligare att beställaren har en lämplig avbrottsförsäkring.<sup>216</sup> Vid tolkningen av begreppet industriell produktion ska ledning kunna hämtas i 2 kap. 3 § Jordabalken om industritillbehör.<sup>217</sup>

Skadeståndsbegränsningen enligt ovan gör det viktigt att, i en skadesituation, skilja på avhjälpande av fel och ersättning för skada. Entreprenörens ansvar att avhjälpa fel är inte beloppsbegränsat, men ansvaret för skada enligt bestämmelsen är i regel föremål för begränsningar.<sup>218</sup>

### 6.1.5 Grov vårdslöshet

5 kap. 11 § tredje stycke föreskriver att ansvarsbegränsningen inte gäller om entreprenören varit grovt vårdslös. Begreppet grov vårdslöshet saknar en definition, och dess innebörd varierar beroende på sammanhanget.<sup>219</sup> För att kunna tolka begreppet korrekt måste det ses i sitt sammanhang. Man kan inte överföra dess tolkning direkt från ett annat rättsområde. Motiven till AB 72 anger att ”*vad som i dagligt tal kallas yrkesfusk bör dock under alla omständigheter hänföras till grov vårdslöshet*”.<sup>220</sup>

HD har i NJA 1992 s.130, ”*Skolmatsalsfallet*”, vad gäller entreprenadförhållanden, behandlat begreppet och menade att begreppet inte kan begränsas till situationer där ett medvetet risktagande har förelegat.<sup>221</sup> HD menade vidare att det i kommersiella avtalsförhållanden även kan beaktas andra kvalificerade avvikelser från normal aktsamhet än ett medvetet risktagande, exempelvis företagna handlingar som strider mot gällande myndighetsföreskrifter, bristande beräkningar över viss konstruktion, att inte inhämta anvisning hur ett utförande ska genomföras eller att arbetena sker på sådan plats där fel kan leda till uppenbara personskador.<sup>222</sup>

---

<sup>216</sup> Se Hedberg (2011), s. 83.

<sup>217</sup> Se Motiv AB 72, s. 153.

<sup>218</sup> Se Deli (2017), s. 103.

<sup>219</sup> Se Hedberg (2011), s. 84. angående begreppet *grov vårdslöshet*. Se även Kleineman i Festskrift till Lars Heuman (2008), s. 261.

<sup>220</sup> Se Motiv AB 72, s. 149.

<sup>221</sup> HD hänvisar i sin tur till NJA 1986 s.61.

<sup>222</sup> Se NJA 1992 s.130.

## 6.2 AB 92 (Danmark)

### 6.2.1 Allmänt

Entreprenörens ansvar för följdskador regleras i 35 §. Det gäller alltså i vilken omfattning en entreprenör ansvarar för följderna av fel, utöver avhjälpning respektive betalning till ersättning för avhjälpandekostnaderna.<sup>223</sup> Användningsområdet för AB 92 35 § sammanfaller till stor del med reglerna om entreprenörens produktansvar gentemot beställaren.<sup>224</sup>

Följdskada innebär det förhållande att en entreprenörs arbete medför skada på beställarens eller annans egendom eller personskada. Följdskada har således inget med fel eller felavhjälpning att göra. Inte heller räknas skador på angränsande arbeten i anslutning till felavhjälpandet in i begreppet följdskador.<sup>225</sup> En följdskada är alltså en skada som inträffar som en följd av ett fel. Själva felet i sig är inte en följdskada. Exempelvis räknas inte kostnaden för avhjälpande som en följdskada. Däremot är räknas exempelvis en försenad leverans som leder till en frostskada eller missad återförsäkning som en följdskada.<sup>226</sup>

*35 § Entreprenøren er erstatningsansvarlig for tab, der er en følge af mangler ved arbejdet, hvis manglerne skyldes fejl eller forsømmelse fra entreprenørens side, eller hvis manglerne angår egenskaber, som ifølge aftalen må anses for tilsikret.*

*Stk. 2. Entreprenøren hæfter ikke for driftstab, avancetab eller andet indirekte tab.*

Paragrafens första stycke innehåller regler om följdskador som entreprenören påför beställarens egendom eller person. Enligt bestämmelsens första stycke fastslås att entreprenören är ersättningsansvarig för sådana följdskador som han har gjort sig skyldig till på grund av fel eller försummelse, ett culpaansvar, eller om skadorna beror på saknade funktioner som har garanterats.<sup>227</sup>

Bestämmelsens andra stycke är en begränsning av dansk rätts allmänna regler. Ansvarsbegränsningen för indirekta förluster omfattar inte produktansvar. Det är inte möjligt att dra en generell skiljelinje mellan direkt och indirekt förlust. Utgifter för in- och utflyttning till nya bostäder är inte en indirekt förlust.<sup>228</sup> Likaså ansågs extra energitgifter inte vara en indirekt förlust.<sup>229</sup>

---

<sup>223</sup> Se Hørlyck (2011), s. 194.

<sup>224</sup> Se Hørlyck (1998), s.318 och Vestergaard Buch (2007), s. 228.

<sup>225</sup> Se Hørlyck (1998), s.318.

<sup>226</sup> Se Iversen & Vagner (2005), s. 188 f.

<sup>227</sup> Se Hørlyck (1998), s.318 och Vestergaard Buch (2007), s. 227.

<sup>228</sup> Se U 2011 2059 H och T:BB 2008.725.

<sup>229</sup> Se Iversen, Karnov kommentar till AB 92 § 35 stycke 2, not 131, hämtad 6e april 2018. Se även T:BB 2011.213.

Bestämmelsen avser andra förluster för beställaren än fel vid själva arbetet.<sup>230</sup> Entreprenören ansvarar inte för beställarens förluster som uppkommit till följd av den tid som krävts för att avhjälpa felet. Det finns alltså inget ansvar för försening efter att arbetet är färdigt. Före övertagandet gäller reglerna om ansvar för försening, vilket också innebär ansvar för indirekta förluster till följd av förseningen.<sup>231</sup>

Entreprenörens ansvar för följdskador är avhängigt avtalet som är ingånget mellan entreprenören och beställaren. Huvudregeln enligt dansk rätt är att mottagaren av en prestation har rätt till full ersättning för förlust på grund av leverantörens otillräckliga prestation. Denna huvudregel frångås dock när parter avtalar om att AB 92 ska gälla, då det istället föreskrivs om en ansvarsfriskrivning för entreprenören som begränsar beställarens rätt till ersättning för följdskador. Bevisbördan för att det föreligger en förlust som är fråntagen från ansvar åligger entreprenören.<sup>232</sup>

Exempel på förluster som beställaren kan lida av som inte kan hänföras till avhjälpningskostnader är skador på en annan del av egendomen som är föremål för entreprenaden, skador på en byggnads inventarier, ränte- och kapitalförluster, förlust till följd av hindrad drift och ersättning till tredje man exempelvis på grund av försenade underentreprenörer. Däremot begränsar AB 92 35§ stycke 2 vissa av dessa kategorier.<sup>233</sup>

Entreprenören ansvarar inte för driftsstörningar, ”driftstab”, förlust av vinst, ”avancetab”, eller annan indirekt förlust, ”indirekte tab”, enligt 35 § andra stycket.

35 § bör läsas tillsammans med entreprenörens försäkringsplikt.

*8 § Bygherren tegner og betaler sædvanlig brandog stormskadeforsikring fra arbejdets påbegyndelse, indtil mangler, der er påvist ved afleveringen, er afhjulpet. På entreprenørens anmodning skal denne og eventuelle underentreprenører medtages som sikrede på forsikringspolice. Forsikringen skal omfatte samtlige entreprenørers arbejde på den bygning eller det anlæg, entrepriseaftalen vedrører. Ved om- eller tilbygning skal forsikringen dække skade på arbejdet samt på den bygning eller det anlæg, der er genstand for om- eller tilbygning.*

*Stk. 2. Offentlige bygherrer kan kræve sig stillet som selvforsikrer.*

*Stk. 3. Entreprenøren og eventuelle underentreprenører skal have sædvanlig ansvarsforsikring for skader, for*

<sup>230</sup> Se Iversen, Karnov kommentar till AB 92 § 35, not 130, hämtad 6e april 2018.

<sup>231</sup> Se Iversen, Karnov kommentar till AB 92 § 35, not 130, hämtad 6e april 2018.

<sup>232</sup> Se Hørlyck (2011), s. 194.

<sup>233</sup> Se Iversen & Vagner (2005), s. 188 f.

*hvilke der er ansvar efter dansk rets almindelige regler. Entreprenøren skal på anmodning dokumentere, at forsikringen er i kraft.*

I stor utstrækning är ansvaret för följdskador samma som ansvaret för produktskador. Den danska lagstiftningen om produktansvar, lag nr. 371 av 7.6.1989 om produktansvar, kan användas på entreprenadarbeten. Dock innehåller dessa regler ett mer strängt ansvar än det som framgår i 35 § st. 1.<sup>234</sup>

## 6.2.2 Indirekt förlust

Indirekt förlust är en undergrupp till följdskador, alltså sådana följdskador som innebär förlorad vinst vid en annan transaktion än den i samband med felet. Exempelvis innehåller begreppet förlust av vinst, driftstopp eller förlust av goodwill.<sup>235</sup>

Begreppet indirekt förlust, enligt 35 § st. 2 definieras negativt som en förlust, som visserligen orsakats av ett ansvarsfullt förhållande, men kopplingen till ersättningsansökan är avlägsen och att det inte utan vidare är omfattat av ersättningsansvaret. Exempel på indirekta förluster kan vara driftsstopp, som ger förlust p.g.a. förlorad produktion eller hyra, eller förlust av vinst. Även andra indirekta förluster omfattas av bestämmelsen, exempelvis ökade uppvärmningskostnader eller ersättning till medkontrahenter.<sup>236</sup>

Begreppet indirekt förlust ska förstås som ”[...] alle tab, som klienten lider ved ikke at kunne benytte bygningen eller anlægget som påregnet samt alle tab, som knytter sig til, at klienten ikke kan opfylde sine kontrakts-mæssige forpligtelser overfor andre”.<sup>237</sup> Iversen ifrågasätter dock Hansens definition då det är svårt att avgöra huruvida alla skador verkligen ingår.<sup>238</sup> Det finns ingen tydlig skillnad mellan följdskador som entreprenören ansvarar för vid fel eller försummelse, och indirekt förlust som entreprenören inte ansvarar för.<sup>239</sup>

Bestämmelsen om att entreprenören inte ansvarar för indirekt förlust, gäller både felansvaret i 31 och 32 §§ och ansvaret för följdskador i 35 §. Har entreprenören exempelvis grävt över en kabel som tillhör beställaren, ansvarar entreprenören inte för beställarens efterföljande driftsstopp. 35 § st. 2 modifieras i förhållande till st. 1 för de tillfällen där det givits garantier eller säkerheter. Enligt praxis har en entreprenör som lämnat garantier för anläggningens driftsresultat inte möjlighet att åberopa 35 § st. 2.<sup>240</sup>

---

<sup>234</sup> Se Hørlyck (1998), s.318.

<sup>235</sup> Se Iversen & Vagner (2005), s. 191.

<sup>236</sup> Se Hørlyck (1998), s.319.

<sup>237</sup> Se Hansen (1984), s. 271.

<sup>238</sup> Se Iversen & Vagner (2005), s. 191.

<sup>239</sup> Se Hørlyck (2011), s. 194.

<sup>240</sup> Se Hørlyck (1998), s.319.

Som indirekt förlust definieras kan man inte på förhand urskilja vissa förlustkategorier som går utanför entreprenörens ersättningsansvar. Bestämmelsen ska tolkas som en rättslig grund för, efter en särskild bedömning, att befria entreprenören från konsekvenserna av fel som kan antas ligga utanför kontraktets villkor. Då regeln är en ansvarsbegränsning tas hänsyn till entreprenörens subjektiva förutsättningar. Utan hänsyn till 35 § st. 2 påläggas ansvar för indirekt förlust vid tillfällena av avsiktlig eller grov oaktsamhet.<sup>241</sup>

Danska domstolen har i en rad domar förtydligat vilka förluster som anses vara indirekta där bl.a. kostnad för bygglån<sup>242</sup> räknas in i begreppet, likaså hyresförlust,<sup>243</sup> driftstopp<sup>244</sup> eller ökade kostnader för värmeförbrukning<sup>245</sup>. Däremot har domstolen definierat att vissa förluster inte är indirekta, t.ex. utgifter för ut- och inflyttning,<sup>246</sup> dagsböter,<sup>247</sup> utgifter för ned- och ominstallation av maskiner,<sup>248</sup> kostnader för flyttning av inventarier,<sup>249</sup> kostnader för renovering och flyttning av möbler<sup>250</sup> samt stenskottskador på bilar på grund av dåligt utförd entreprenad.<sup>251</sup>

Vid beställarens krav på ersättning för följdskador kan det konstateras att området för följdskador till stor del sammanfaller med reglerna om entreprenörens produktansvar gentemot utvecklaren, och att reglerna om de två skadetyperna i stort är detsamma.<sup>252</sup> Mot bakgrund av reglerna om produktansvar konstateras det att culpabedömningen kompletteras med en regel där entreprenören kan kräva kompensation utan culpa för följdskador på grund av brister i tidigare led. Denna regel är främst tillämpbar vid tillverkningsfel.<sup>253</sup>

### 6.2.3 Felansvaret upphör

Tider för när felansvaret upphör regleras i 36 §. För byggnadsarbeten och anläggningsarbeten i samband härtill ska beställaren rikta krav mot entreprenören om fel senast fem år efter färdigställandet av entreprenaden. Efter denna tidpunkt kan beställaren inte rikta krav mot entreprenören. Krav med anledning av fel kan dock riktas mot sådana delar där entreprenören åtagit sig att ansvara för en längre tid, eller mot delar där det vid leveransen av entreprenaden konstaterats finnas väsentliga skillnader i kvalitet från det som avtalats, samt mot delar där entreprenören agerat grovt vårdslöst.

---

<sup>241</sup> Se Hørlyck (1998), s.319–320.

<sup>242</sup> Se KFE 1989.57.

<sup>243</sup> Se KFE 1985.16.

<sup>244</sup> Se KFE 1983.55.

<sup>245</sup> Se KFE 1978.1.

<sup>246</sup> Se U 2011.2059 H.

<sup>247</sup> Se T:BB 2009.48.

<sup>248</sup> Se KFE 2009.389 och T:BB 2009.340.

<sup>249</sup> Se KFE 2004.8 och T:BB 2003.91 VBA.

<sup>250</sup> Se T:BB 2003.283.

<sup>251</sup> Se FED 1999.806 V.

<sup>252</sup> Se Vestergaard Buch (2007), s. 268-269

<sup>253</sup> Se Vestergaard Buch (2007), s. 268-269

*36 § Ved byggearbejder og anlægsarbejder i tilslutning hertil skal bygherrens krav mod entreprenøren som følge af mangler fremsættes senest 5 år efter arbejdets aflevering. Efter dette tidspunkt kan bygherren ikke rejse krav mod entreprenøren. Bestemmelserne i lov nr. 274 af 22. December 1908 om forældelse af visse fordringer finder ikke anvendelse i disse tilfælde.*

*Stk. 2. Bygherrens krav bevares dog for dele af arbejdet, for hvilke det gælder,*

- 1) at entreprenøren har påtaget sig at indestå i længere tid,*
- 2) at det ved afleveringen konstateres, at aftalt kvalitetssikring har svigtet væsentligt, eller*
- 3) at der foreligger groft uforsvarligt forhold fra entreprenørens side.*

## **6.3 NS 8405**

### **6.3.1 Allmänt**

NS 8405 36.1 st. 2 utökar sin feldefinition till att omfatta ”skade på kontraktarbetet som uppstår efter overtakelsen, og som er en nærliggende og påregnelig følge av den opprinnelige mangelen”, alltså närliggande följdskador till området för kontraktsområdet, vilka är hänförliga till felet.<sup>254</sup>

### **6.3.2 Följdskador efter övertagande**

Om skadan inträffat innan övertagandet av entreprenaden ansvarar entreprenören för att lämna entreprenaden i avtalsenligt skick utan fel. Det är vid överlämnandet, ”overtakelse”, som ansvaret övergår från entreprenören till beställaren. Entreprenörens ansvar för följdskador som uppdragas efter överlämnandet förutsätter oaktsamhet om inget annat är avtalat. Detta medför att om man inte kan konstatera att felet som orsakat skadan skedde genom oaktsamhet, saknas det grund för beställaren att kräva avhjälpning av entreprenören. Denna ordning konstaterades som orimlig och lösningen blev således att ett fel som orsakat skador på delar entreprenaden, som vid överlämnningen verkade vara felfritt, har entreprenören ett objektivt ansvar att även för dessa delar avhjälpa skador som om de skulle uppstått innan överlämnandet.<sup>255</sup>

---

<sup>254</sup> Se Marthinussen m.fl (2016), s. 590-591.

<sup>255</sup> Se Marthinussen m.fl (2016), s. 594.



### 6.3.3 Skada på andra delar än entreprenaden

Entreprenören har enligt pkt. 36.1 andra stycket ett oavhängigt ansvar om det föreligger klandervärdiga förhållanden för skador som uppstår efter övertagandet. Detta förutsätter att skadan är en närliggande och förutsebar följd av det ursprungliga felet.<sup>256</sup>

### 6.3.4 Närliggande och förutsebara följdskador

Entreprenörens ansvar är ”*begrenset til nærliggende og påregnelige følgeskader*”. Att skadan är ”*nærliggende*” betyder att skadan är en vanlig följd av ett sådant fel. Som exempel kan nämnas ett element som läcker och skadar parkettgolvet, vilket är en vanlig följd av ett felande element. Dessutom måste skadan vara en förutsebar, ”*påregnelig*”, följd av felet. Detta förutsebarhetskrav innebär att det inte är tillräckligt att skadan är en vanlig följd av felet, även om detta normalt är fallet. Entreprenören måste ha kunnat räkna med att felet kunde medföra en sådan skada. Detta uttrycks i att skadan måste vara en förutsebar följd av det ursprungliga felet. Förutsebarheten baseras vanligen på skadans omfattning.<sup>257</sup>

I exemplet med det läckande elementet anses skadan på parkettgolvet som en förutsebar följd av det felande elementet. I förutsebarhetskravet ligger även en gräns för entreprenörens ansvar, då skadan kan vara så stor att dess omfattning i sig är oförutsebar. Exempelvis medför det läckande elementet en väldigt stor skada på parketten eftersom de boende var på semester när läckan uppstod. Att ett läckande element medför skador på golvet är förutsebart, men att läckaget skulle leda till vattenskador av stor omfattning är inte förutsebart. Entreprenören ansvarar inte för extraordinära skador, vare sig i art eller omfattning. Begränsningen för följdskador gäller inte i samma utsträckning när entreprenören agerat oaktsamt vad gäller skador på entreprenaden.<sup>258</sup>

Det finns en försäkringsskyldighet för entreprenören vilken stadgas i pkt. 10.1 som stadgar istället att entreprenören ska teckna en försäkring för det utförda arbetet och sådant material som beställaren betalt för. Pkt. 10.2 stadgar en plikt att teckna ansvarsförsäkring om minst 150 grunnbeløp, vilket motsvarar ungefär 14 miljoner norska kronor.<sup>259</sup>

### 6.3.5 Direktkrav mot underentreprenörer

Enligt pkt. 37 har byggherren rätt till att rikta felkrav mot entreprenörens underentreprenörer vid händelse att kravet inte kan riktas mot entreprenören.

---

<sup>256</sup> Se Marthinussen m.fl (2016), s. 594.

<sup>257</sup> Se Marthinussen m.fl (2016), s. 595.

<sup>258</sup> Se Marthinussen m.fl (2016), s. 595.

<sup>259</sup> 1G (grunnbeløp) = 93 634 norska kronor.

### *37 Direktekrav mot entreprenørens kontraktsmedhjelpere*

*Byggherren har rett til å benytte sine mangelskrav, jf. punkt 36, direkte mot entreprenørens kontraktsmedhjelpere i samme grad som mangelen kunne vært gjort gjeldende av entreprenøren. Byggherren har bare rett til å gjøre slikt krav gjeldende så fremt det må anses godtgjort at kravet ikke kan gjennomføres mot entreprenøren, eller det i høy grad er blitt vanskeliggjort på grunn av konkurs ekker abbeeb jkar ubsikvens.*

*Kontraktsmedhjelperen har rett til å motregne overfor kravet i den utstrekning dette er tillatt etter gjeldende rett.*

## **6.4 Sammanfattande jämförelse**

Sådana skador som inte ska ersättas enligt en annan bestämmelse i AB 04 ska enligt 5 kap. 11 § ersättas om parten varit vårdslös och gör part ersättnings-skyldig för följdskador på annat än entreprenaden på grund av fel. Det finns en begränsning av ersättnings-skyldigheten till 15% av kontraktssumman. Bestämmelsen fråntar även ansvar för skador som orsakats på grund av avbrott i industriell produktion eller kommersiell verksamhet. Dessa begränsningar gäller dock inte om part varit grovt vårdslös. Bestämmelsen om ersättning för övriga skador är subsidiär till de tidigare bestämmelserna 5 kap. 1–10 §§ i AB 04. 5 kap. 11 § kan alltså tillämpas på situationer där entreprenören skadat egendom som inte omfattas av den aktuella entreprenaden.

Danska bestämmelsen, 35 § AB 92, stadgar att entreprenören ska ersätta förluster som är en följd av fel i arbetet om dessa beror på oaktsamhet från entreprenören, ett culpaansvar. Ansvar för följdskador beror på avtalet. Det är alltså andra skador än sådana som uppstått med anledning av fel i själva arbetet. Följdskada enligt AB 92 innebär att entreprenörens arbete medför skada på beställarens egendom. Följdskadan ska inte i sig ses som ett fel, utan som en följd av ett fel vid arbetet. Detta innebär att avhjälpandekostnader för ett fel inte ses som en följdskada.

Det finns inte en lika tydlig ansvarsbegränsning i AB 92 som i svenska AB 04 5 kap. 11 §, utan den danska bestämmelsen begränsar ersättnings-skyldigheten till entreprenörens oaktsamhet.

AB 92 35 § st. 2 begränsar ersättningsansvaret och stadgar att entreprenören inte ansvarar för driftsstörningar, förlust av vinst eller annan indirekt förlust. Denna begränsning är lik den svenska ansvarsbegränsningen. Industriell produktion enligt AB 04 bör kunna likställas med driftsstörningar i AB 92. Däremot omfattar den svenska bestämmelsen förlust av vinst och eventuellt indirekta skador beroende på hur begreppet definieras, dock med 15%-begränsningen. Det är svårt, både i Sverige och Danmark, att definiera indirekt

förlust. I Danmark finns problem med att på förhand urskilja vissa förlustkategorier som går utanför entreprenörens ersättningsansvar.

Norska följdskador, enligt NS 8405 pkt. 36.1, innebär skador som uppstår som en följd av fel på det avtalade arbetet efter att entreprenaden avlämnats. Enligt NS 8405 ska entreprenören lämna entreprenaden i avtalsenligt skick utan fel vilket innebär att skador som inträffat under entreprenadtiden ansvarar entreprenören för. Entreprenören ansvarar därefter för följdskador efter avlämnandet om han varit oaktsam.

NS 8405 stadgar att entreprenörens ansvar för följdskador begränsas till sådana som är närliggande och förutsebara. Däremot ansvarar entreprenören inte för extraordinära skador. Detta gäller inte i samma utsträckning när entreprenören agerat oaktsamt.

Otydliga ansvarsbegränsningar är oklara och processskapande. Hur de olika standardavtalen begränsar entreprenörens ersättningsansvar har varierat. Som jag ser det finns det olika alternativ: Man ställer inte upp några begränsningar alls, man tillåter inga ersättningar utöver avhjälpning, ansvaret begränsas till en ett visst belopp, ansvaret blir relativt med utgångspunkt i en procentsats av entreprenadsumman.

Att begränsa beställarens rätt till ersättning för följdskador är på sätt och vis ett undantag från allmänna regler som säger att mottagaren av en prestation har rätt till full ersättning för förlust på grund av leverantörens otillräckliga prestation. Den svenska bestämmelsen skiljer inte på typ av skador. Den danska bestämmelsen verkar enbart gälla skador på beställarens egendom eller person.

Parternas ansvar för entreprenaden hänger samman med den försäkringsplikt som åläggs entreprenören. Alla standardavtalen ställer krav på att entreprenören ska teckna ansvarsförsäkringar. AB 04 ställer upp en beloppsbegränsning på ansvarsförsäkringen medan AB 92 istället stadgar att entreprenören ska teckna en ”*sedvanlig*” ansvarsförsäkring. NS 84 05 stadgar istället att entreprenören ska teckna en försäkring för det utförda arbetet och sådant material som beställaren betalt för, samt en ansvarsförsäkring om minst 150 grunnbeløp.

Även om följdskadebegreppet i sig är likt mellan de olika länderna får de väldigt olika konsekvenser. Begränsningen av 15% av kontraktssumman i AB 04 torde innebära en markant lägre ersättning för skador, jämfört med bestämmelsens motsvarigheter i AB 92 och NS 8405.

# 7. ANALYS OCH SLUTSATSER

## 7.1 Inledning

Syftet med uppsatsen var att jämföra Sveriges, Danmarks och Norges standardavtal, och närmare dess bestämmelser om felpåföljder och följdskador. Uppsatsens frågeställning utgick från att undersöka skillnaderna i bestämmelserna, vilket gjordes delvis med hjälp av tolkningsmetoden som presenterades i avsnitt två. Exempelvis jämfördes bestämmelsernas ordalydelse med varandra. Resultatet presenterades löpande i texten och i sammanfattande jämförelser.

Det har i uppsatsen arbetats efter en rättsdogmatisk metod för att få fram gällande rätt i de nordiska länderna. Gällande rätt har därefter komparerats med varandras liknande bestämmelser. De nordiska länderna delar rättsligt ursprung och sammanhang, varför en komparation av de nordiska ländernas bestämmelser var naturlig. För en vidare analys av frågan för denna uppsats, eller andra entreprenadrättsliga spörsmål, kan det framöver vara en god idé att i större utsträckning se till dispositiv rätt.

## 7.2 Risk- och ansvarsfördelning

Entreprenörens primära förpliktelse är att utföra byggnadsarbeten enligt parternas avtal. Fel föreligger då utförandet inte utförs i enlighet med avtalet. Ett felaktigt utförande rättas genom avhjälpande. Avhjälpande kan dock begränsas i vissa situationer, exempelvis om det blir oskäligt dyrt i förhållande till nyttan. I dessa situationer erhåller beställaren istället ett prisavdrag. Det finns ingen lagstiftning som reglerar entreprenörens ansvar för fel i ett entreprenadavtal. Det råder avtalsfrihet på området, tillsammans med det som stadgas i standardavtalen. Begränsningar av avtalsfriheten gäller då även för entreprenadavtal. Parterna har möjlighet att begränsa eller reglera kring sitt ansvar för fel. Detta fordrar individuella justeringar i standardavtalet, vilket tyder på en tydligare gemensam partsavsikt.

Inom entreprenadrätten så fördelas risken annorlunda jämfört med andra branschens standardavtal. Entreprenörens ansvar och risktagande är större än beställarens ansvar. Det är oklart vad detta beror på, men förhållandet regleras delvis genom parternas möjlighet att teckna försäkring för olika risker. Båda parter förväntas ha försäkringar som täcker hela den risk som uppstår genom avtalet. Ansvarsfördelningen avspeglas i realiteten endast i de premier parterna betalar. Ansvar för en viss typ av skada resulterar i höjd försäkringspremie, vilket i förlängningen påverkar priset för entreprenaden som i sin tur utjämnar risken.

Entreprenören har närmast till entreprenaden och är också den som enklast kan förebygga skador vilket förmodligen påverkat riskfördelningen. Ansvarsfördelningen i de genomgångna standardavtalen riktar ansvar till en skadevållare. Den part som lidit en skada ska därefter ersättas. Standardavtalet kanaliserar ansvaret vidare till den som varit vållande. Den som ursprungligen fick ersätta den skadelidande kan ofta via regress återfå beloppet som denne fått utge. Eventuellt kan ansvarsbegränsningar påverka beloppet.

För tredje man har däremot ansvarsfördelningen ingen betydelse. Tredje man söker ersättning enligt allmänna skadeståndsrättsliga regler, ofta genom sitt försäkringsbolag. Alternativt söks ersättning av tredje man på grund av vårdslöshet eller strikt ansvar. Fördelningen mellan entreprenör och beställare som därefter följer påverkar riskberäkningen för parterna i entreprenaden.

I AB 04 5 kap. 11 § begränsas ersättningen till 15 %, eller ansvariges försäkringsbelopp som utgör en högsta begränsning för skadeståndsanspråk. Genom denna reglering måste det ses som att de flesta rena förmögenhetsskadorna undantas från ansvaret. Syftet kan vara att entreprenören inte ska behöva kalkylera för att ersätta stora förmögenhetsskador, utan denna risk bör hellre bäras av beställaren. Rena förmögenhetsskador i kommersiell verksamhet kan snabbt växa till mycket stora summor.

Användandet av en beloppsbegränsning som ansvarsbegränsning likt AB 04 återfinns inte i NS 8405 eller AB 92. Detta hindrar dock inte parterna från att inom ramen för sin avtalsfrihet avtala om en beloppsbegränsning också vid användandet av NS 8405. Har parterna reglerat om begränsningar av ansvar utöver det som stadgas i standardavtalen tyder detta på ett medveten riskövertagande.

Det finns flera anledningar till att parter vill avtala om sitt ansvar i en given situation, exempelvis för att uppnå ekonomisk förutsebarhet eller för att bättre anpassa avtalet till den enskilda avtalsrelationen. Det kan även avtalas för att få avtalsvillkor som är enklare att tillämpa. De genomgångna standardavtalen kunde vara tydligare i sina villkor för bedömningen av fel och dess påföljd. När dessutom dispositiv rätt beaktas vid tolkningen av entreprenadavtal kan detta få osäkerhet som följd. Däremot öppnar det samtidigt upp möjligheten för parterna att utnyttja sin avtalsfrihet för att reglera eventuella osäkerheter i avtalet. Avtalsfriheten ger parterna stora möjligheter att hitta kreativa lösningar för felansvar, exempelvis genom att reglera om bedömningen av fel eller beloppsbegränsningar av ersättning o.s.v.

Det finns inget som hindrar parterna från att, inom ramen för sin avtalsfrihet, avtala om andra bestämmelser än de som ges av standardavtalen. Alla de genomgångna standardavtalen anses vara balanserade mellan parterna vad gäller risker och åtaganden. Detta kan få till följd att individuellt förhandlade villkor eller avsteg från avtalet kan rubba balansen. Å andra sidan kan avsteg från avtalet betyda att parterna tydligt uppmärksammat en viss situation och valt att komma överens om något annat. Vid eventuella avsteg kan således den gemensamma partsavsikten enklare utrönas då parterna själva varit

tvungna att uttrycka sin vilja. Detta kan senare få avgörande betydelse för tolkningen av avtalet då den gemensamma partsavsikten står högt i rang.

Entreprenadrätten bygger i mångt och mycket på obligations- och skadeståndsrättsliga principer. Detta är gemensamt för entreprenadrätten i Sverige, Danmark och Norge. Viktigt för entreprenadprojekt är att utröna vilken part som ansvarar för vilka delar av ett avtal. De olika regelkomplexen delar ordningen att entreprenörens har ett strikt ansvar för entreprenaden innan ansvaret lämnats över till beställaren. Efter övergången av ansvaret uppstår svårigheter att veta vilken part som ansvarar för en eventuell skada. Att många tvister inom ämnet avgörs inom skiljedomstol gör att det finns förhållandevis lite praxis på området.

Det framgår av denna framställning att de olika ländernas regelverk delar stora likheter, men det är fortfarande långt ifrån enkelt att veta vilken bestämmelse som är tillämplig på en viss situation. Det går att utläsa ur de olika standardavtalen att när fel föreligger kan beställaren kräva olika påföljder. Den primära påföljden är att avhjälpande ska ske. Föreligger ett undantag mot avhjälpande, exempelvis att det vore oskäligt eller att felet inte är väsentligt, kan istället värdeminskingsavdrag utgå. Skador på beställarens egendom är ett särskilt problem där det inte framgår var gränserna går för vilka skador som ska omfattas, respektive inte omfattas, av entreprenörens ansvar. Det är viktigt att veta vilken bestämmelse som tillämpas vid händelse av skada, då detta påverkar ersättningen en part kan erhålla.

### 7.3 Slutsatser

Alla tre av de för uppsatsen behandlade standardavtalen fyller luckor i lagstiftningen. Entreprenadavtal i norden har flera utmärkande karaktärsdrag. De bygger ofta på en rimlig balans mellan rättigheter och skyldigheter som ska leda till en optimal ekonomisk riskfördelning mellan parterna. Av denna anledning finns det skäl att inte göra ändringar i standardavtalet. Å andra sidan är standardavtalen i alla länder en kompromissprodukt mellan marknadens parter och delar vissa av de otydlighetsproblem som finns i samband med tolkning. När lagstiftning dessutom saknas uppstår frågetecken kring hur tolkningen görs, och framför allt betydelsen av dispositiv rätt. Klart är dock att de tre olika standardavtalen lägger stor vikt i den gemensamma partsavsikten vid tolkningen av avtalet.

Uppsatsens första frågeställning kring de entreprenadrättsliga felpåföljderna i respektive standardavtal besvarades i avsnitt 5. Kort sagt kan sägas att felbegreppet enligt de olika standardavtalen utgår från vad som avtalats och utgångspunkten när det föreligger ett fel är att respektive part ska uppfylla sina åtaganden enligt kontrakten. Felpåföljderna i de olika standardavtalen är mycket lika varandra och följer samma procedur där avhjälpande är den primära påföljden. Föreligger ett fel ska detta avhjälpas. Avhjälpandet ses som en förlängning av entreprenörens förpliktelse gentemot beställaren, och ses som en skyldighet och rättighet för entreprenören. Detta har förmodligen

ekonomiska skäl då entreprenören är den som enklast kan rätta till eventuella fel. Avhjälpandeskyldigheten är vidsträckt och innefattar sådana arbeten som krävs för att uppnå kontraktsevenlig standard. Det kan dock ifrågasättas vid vilka tidpunkter det danska och norska avhjälpandet bortfaller, och om denna är lika långtgående som det svenska avhjälpandet.

Ska ett fel inte avhjälpas kan beställaren enligt standardavtalen i olika situationer kräva prisavdrag från entreprenören. Avtalen varierar vid vilka situationer prisavdrag kan krävas. Det är dock min mening att prisavdrag även vid allvarliga fel upprätthåller balansen i avtalsförhållandet bättre jämfört med om beställaren måste framtvinga hävning för att slutligt reglera ett fel.

NS 8405 är enklare än sina nordiska motsvarigheter att tillämpa vad gäller entreprenörens ansvar för fel. Detta leder till ett förutsebart och lättillgängligt avtal, om än strikt för entreprenören. Komplicerade regler för felansvar, vilket AB 04 och AB 92 till viss del lider av, leder till osäkerhet i tillämpningen av avtalen. Denna osäkerhet är förmodligen en följd av avtalens karaktär som kompromisslösning.

Uppsatsens andra och tredje frågeställningar kring definition av följdskador och rättsföljderna för följdskador besvarades i avsnitt 6. I Sverige stadgas följdskador i AB 04 5 kap. 11 § och innebär att sådana skador som inte ska ersättas enligt en annan bestämmelse i AB 04 ska ersättas om parten varit vårdslös eller på grund av fel. Det finns en begränsning av ersättningskyldigheten till 15% av kontraktssumman.

Danska bestämmelsen, 35 § AB 92, stadgar att entreprenören ska ersätta förluster som är en följd av fel i arbetet om dessa beror på oaktsamhet från entreprenören. Ansvaret för följdskador beror på avtalet. Det är alltså andra skador än sådana som uppstått med anledning av fel i själva arbetet. Följdskada enligt AB 92 innebär att entreprenörens arbete medför skada på beställarens egendom.

Norska följdskador, enligt NS 8405 pkt. 36.1, innebär skador som uppstår som en följd av fel på det avtalade arbetet efter att entreprenaden avlämnats. Enligt NS 8405 ska entreprenören lämna entreprenaden i avtalsenligt skick utan fel, vilket innebär att skador som inträffat under entreprenadtiden ansvarar entreprenören för. Entreprenören ansvarar därefter för följdskador efter avlämnandet om han varit oaktsam. NS 8405 stadgar att entreprenörens ansvar för följdskador begränsas till sådana som är närliggande och förutsebara. Däremot ansvarar entreprenören inte för extraordinära skador. Detta gäller inte i samma utsträckning när entreprenören agerat oaktsamt

Otydliga ansvarsbegränsningar är ofta processskapande. Hur de olika standardavtalen begränsar entreprenörens ersättningsansvar har varierat. Att begränsa beställarens rätt till ersättning för följdskador är på sätt och vis ett undantag från allmänna regler som säger att mottagaren av en prestation har rätt till full ersättning för förlust på grund av leverantörens otillräckliga

prestation. Den svenska bestämmelsen skiljer inte på typ av skador. Den danska bestämmelsen verkar enbart gälla skador på beställarens egendom eller person.

Även om följdskadebegreppet i sig är likt mellan de olika länderna får de väldigt olika konsekvenser. Begränsningen av 15% av kontraktssumman i AB 04 torde innebära en markant lägre ersättning för skador, jämfört med bestämmelsens motsvarigheter i AB 92 och NS 8405.



# Käll- och litteraturförteckning

## Litteratur

Litterära verk citeras med författarens efternamn, årtal samt sidnummer, exempelvis ”Bengtsson (1976), s. 20”.

Bengtsson, B, *Särskilda avtalstyper 1: gåva, hyra av lös sak, lån, förvaring, entreprenadavtal, avtal om arbete på lös sak, sysslomansavtal och andra uppdrag, 2: a uppl.*, Norstedt, Stockholm, 1976.

Bengtsson, B, Ullman, H, Unger, S, *Allehanda om skadestånd i avtalsförhållanden*, Jure Förlag, Stockholm, 2009.

Bernitz, U, *Standardavtalsrätt*, 8:e uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2013.

Bogdan, M, *Komparativ rättskunskap*, Norstedts juridik, Stockholm, 2003.

Byggandets kontraktskommitté & Svensk byggtjänst. *Entreprenadbesiktning. BKK:s handledning för besiktning enligt AB 04 och ABT 06*, utgåva 3, Stockholm, 2009.

Deli, R, & Deli, R, *Kommersiella entreprenadavtal i praktiken*, Stockholm: Svensk byggtjänst, 2017.

Eckhoff, T, Helgesen, *Rettskildelære*, 5 upplaga, Oslo, Universitetsforl., 2001.

Hagstrøm, V, *Entrepriserett: utvalgte emner*, Oslo, Vinderen, 1997.

Hagstrøm, V, *Obligasjonsrett*, Oslo: Universitetsforlaget, 2011.

Hagstrøm, V, Bruserud, H, *Entrepriserett*, Universitetsforlaget, Oslo, 2014.

Hansen, J, *Teknikeraftalen: almindelig del*. Köpenhamn, Juraconsult, 1984.

Hansen, O, *Det entrepriseretlige hjemmelsproblem – modsætningsforhold eller fælleskab?* Jurist- og økonomforbundets Forlag, 2008.

Hansen, O, *Entrepriserelige mellemformer*, Jurist- og Økonomforbundet, Köpenhamn, 2013.

Hedberg, S, *Entreprenadkontrakt: fällor och fel*, Solna, Svensk byggtjänst, 1996.

Hedberg, S, *Kommentarer till AB 92*, 3:e utg., Svensk Byggtjänst, Stockholm, 2000.

Hedberg, S, Nygren, L, *Kommentar till AB 04, ABT 06 och ABK 09*, Svensk Byggtjänst, Stockholm, 2010.

Hedberg, S, *Ansvar inom entreprenadjuridiken*, Svensk byggtjänst, Stockholm, 2011.

Hellner, J, *Metodproblem i rättsvetenskapen: studier i förmögenhetsrätt*, Jure, Stockholm, 2001.

Hellner, J, Hager, R, Persson, A, *Speciell avtalsrätt II Kontraktsrätt- 1a häftet. Särskilda avtal*, 5e upplagan, 2010.

Hellner, J, Hager, R, Persson, A, H, *Speciell avtalsrätt II: kontraktsrätt*, 6:e uppl., Wolters Kluwer, Stockholm, 2016.

Herre, J, *Ersättningar i köprätten: särskilt om skadeståndsberäkning*, Stockholm, Juristförlaget: Stift. Mercurius, 1996:

Hørlyck, E, *Entreprise og licitation: almindelige betingelser for arbejder og leverancer i bygge- og anlægsvirksomhed og Licitationsloven med kommentarer*, København, Jurist- og Økonomforbundet, 1998.

Hørlyck, E, *Entreprenør Vederlaget*, Jurist- og økonomforbundets Forlag, 2002.

Hørlyck, E., *Entreprise*. 6. udg. Århus C: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2009.

Hørlyck, E, *Totalentreprise: almindelige betingelser for totalentreprise med kommentarer*, København, Jurist- og Økonomforbundet, 2011.

Höök, R, *Entreprenadjuridik*. 5 uppl. Stockholm: Norstedts Juridik, 2008.

Iversen, T, & Vagner, HH, *Entrepriseret*, København, Jurist-og Økonomforbundet, 2005.

Johansson, S, *Entreprenadrätt och praktik*, Stockholm, Svensk byggtjänst, Lund, Wallin och Dalholm, 2007.

Johansson, S, *Entreprenadjuridiska uppsatser: samt Prippsdomen och Käppaladomen*, Stockholm, Svensk byggtjänst, 2008.

Kolrud, H, J, Bergsaker, O, Davidsen, E, Holstøm, J, W, Johansen, J, Lund, I-J, Ruud, D, A, Seim, T, W, Ven, B, *NS 8405. Kommentirutgave*, Universitetsforlaget, Oslo, 2004.

Korling, F, Zamboni, M 2013, *Juridisk metodlära*, Lund, Studentlitteratur, 2013.

Källenius, S, *Entreprenadjuridik: kommentar till svenska teknologföreningens allmänna bestämmelser för entreprenader inom husbyggnads- samt väg- och vattenbyggnadsfacken*, Byggindustrins förlag, Stockholm, 1960.

Lehrberg, B, *Praktisk juridisk metod*, Uppsala: Iusté, 2014.

Liman, L, *ABC om AB 04 & ABT 06*, Solna: svensk byggtjänst, 2007.

Liman, L, Sahlin, C, Peterson, M, & Kåvius, N, *Entreprenad- och konsult rätt*, Stockholm: svensk byggtjänst, 2016.

Lindahl, AG, Malmberg, Ö, & Norén, A, *Entreprenad AB 92 och kontraktsformulär 1/92 och 2/92*, Stockholm, Svensk byggtjänst, 1994.

Lindsö, Å 1996, *Juridik för byggbranschen*, Solna, Svensk byggtjänst, 1996.

Lundmark, *Friskrivningsklausuler: giltighet och räckvidd. Särskilt om friskrivning i kommersiella avtal om köp av lös egendom*, Uppsala: Iustus förlag, 1996.

Marthinussen, K, Giverholt, H, Arvesen, H-J, *NS 8406: forenklet norsk bygge- og anleggskontrakt med kommentarer*, Gyldendal Akademisk, Oslo, 2007.

Marthinussen, K, Giverholt, H, Arvesen, H-J, *NS 8407: alminnelige kontaktsbestemmelser for totalentrepriser med kommentarer*, Gyldendal juridisk, Oslo, 2012.

Marthinussen, K, Giverholt, H, Arvesen, H-J, *NS 8405 med kommentarer. Kommentartutgave til Norsk Standard 8405, Norsk bygge- og anleggskontrakt*, Oslo, 4 udg., Gyldendal Norsk Forlag, 2016

*Motiv AB 72: allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader AB 72 samt kontraktsformulär och anbudsformulär Svenska teknologföreningens formulär 18/72, 19/72, 20/72 och 21/72*, Stockholm, Svensk byggtjänst, 1985.

Nordvedt, H, Rudd, D, A, Bergsaker, O, Bjørnvik, A, M, Johansen, J, *NS 8407: alminnelige kontraktsbestemmelser fot totalentrepriser, kommentartutgave*, Universitetsforlaget, Oslo, 2013.

Ossmer, P, & Wollsn, M, *Totalentreprenader och ABT 06: några kommentarer*, Stockholm, Svensk byggtjänst, 2007.

Ramberg, C, *Kontraktstyper*, Stockholm, Norstedts juridik, 2005

Ramberg, C, Ramberg, J, *Allmän avtalsrätt*, Stockholm, Norstedts juridik, 2014.

Rådberg, Å, *Entreprenören och entreprenaden: några centrala frågor i AB 04*, Svensk Byggtjänst, Stockholm, 2011.

Samuelsson, P, *Entreprenadavtal. Särskilt om ändrade förhållanden*, Karnov Group Sweden AB, 2011.

Samuelsson, P, *AB 04: en kommentar*, Wolters Kluwer, Stockholm, 2016.

Sandgren, C, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod och argumentation*, tredje upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2015

Sandvik, T, *Entreprenørrisikoen*, Oslo: Johan Grundt Tanum forlag, 1966.

Taxell, L, E, *Avtal och rättsskydd*, Åbo: Åbo akademi, 1972.

Ullman, H, *Försäkring och ansvarsfördelning: om förhållandet mellan försäkring och kommersiella leverans- och entreprenadavtal: version II*, Uppsala, Iustus, 2006

Ullman, H, *Entreprenadförsäkring. i anslutning till byggsektorns standardavtal AB och ABT*, Stockholm Svensk Byggtjänst, 2017.

Vestergaard Buch, A, *Entrepriseretlige mangler*, Forlaget Thomson, Köpenhamn, 2007.

Wikander, *Bidrag till läran om arbetsbetingstaftalet enligt svensk rätt*, Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala, 1913

Wikander, *Om det materiella arbetsbetinget och dess viktigaste rättsföljder*, Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala, 1916.

## Artiklar

Artiklar citeras med namn på tidskrift samt sidnummer. Exempelvis ”SvJT, 2002, s. 243”. Artiklar ur festskrifter citeras med författarens namn, festskrift samt sidnummer, exempelvis ”Gorton, i Festskrift till Torgny Håstad, s. 51”.

Agell, A, *Rationalitet och värderingar i rättsvetenskapen. Med en exkurs om rättsvetenskapen i Sverige*, SvJT, 2002, s. 243–260

Arvidsson, N, Samuelsson, P. *Entreprenadrättsliga felpåföljder*. Ny Juridik 4:15 s. 27-48.

Bjøranger Tørum, A. *Nordisk obligasjonsrett og dens betydning for norsk kontraktsrett*. Tidskrift for Rettsvitenskap, Vol. 120, 2007 s. 563–578.

Gorton, L, ”AB-kontrakten och den allmänna kontraktsrätten”, I: *Festskrift till Torgny Håstad*, Iustus Förlag, Uppsala, 2010.

Ingvarson, A, Utterström, M, *Högsta domstolens intåg i entreprenadrättens slutna rum*, SvJT 2015, s. 258–278.

Ingvarsson, A, Utterström, M, *Tolkning av entreprenadavtal — det köprättsliga kontrollansvaret möter hindersbestämmelserna i AB 04*, SvJT 2015 s. 20–39.

Jareborg, Nils, *Rättsdogmatik som vetenskap*, SvJT, 2004, s. 1–10

Kaasen, K, *Bokanmeldelse: Karl Marthinussen, Heikki Giverholt, Hans-Jørgen Arvesen: NS 8405: kommentarutgave til Norsk standard 8405, Norsk bygge- og anleggskontrakt*, Tidsskrift for rettsvitenskap 2011, Universitetsforlaget, s. 679-689

Kleineman, Jan (2008), ”Grov oaktsamhet som privaträttsligt principproblem”, ur *Festskrift till Lars Heuman*, Jure, Stockholm

Lambertz, Göran, *Nyttig och onyttig rättsvetenskap*, SvJT, 2002, s. 261–278

Olsen, Lena, *Rättsvetenskapliga perspektiv*, SvJT 2004, s. 105–145,

Rådberg, *Risk enligt AB 04. HD skriver om AB och skriver om AB*, JT 2013–14, s. 667–673.

Ullman, H, 2012, ”Entreprenörens ansvar och försäkringsplikt enligt byggs sektorns avtal AB 04 i fråga om skada som inträffar under entreprenadtiden”, ur *Vänbok till Ingrid Arnesdotter*, Jure.

Wilhelmsson, T, *Den nordiska rättgemenskapen och rättskälleläran*, Tidsskrift for rettsvitenskap, vol. 98, no 2, s. 181–197, 1985.

## **Offentliga publikationer**

SOU 1974:83. *Generalklausul i förmögenhetsrätten. Betänkande av generalklausulutredningen.*

## **Lagkommentarer**

Iversen, T, *Almindelige betingelser for arbejder og leverancer i bygge- og anlægsvirksomhed (AB 92)*, (6e april 2018, Karnov), kommentaren till 35 § under Entreprenørens ansvar for følgeskader, not 130.

# Rättsfallsförteckning

## **Svensk rättspraxis**

### **Högsta domstolen**

NJA 1986 s.61

NJA 1992 s.130

NJA 1996 s. 118

NJA 2012 s. 597

NJA 2013 s. 271

NJA 2014 s. 960

HD:s dom T 462–16

## **Norsk rättspraxis**

### **Høyesterett**

Rt. 1970 s. 1235

Rt. 1972 s. 44

Rt. 1983 s. 1222

Rt. 1995 s. 1350

Rt. 2000 s. 679

Rt. 2002 s. 286

Rt. 2003 s. 1531

## **Dansk rättspraxis**

### **Ugeskrift for Retsvæsen**

U 2011 2059 H

### **Tidskrift for Bolig- og Byggeret**

T:BB 2003.91

T:BB 2003.283

T:BB 2008.725

T:BB 2009.340

T:BB 2009.485

T:BB 2011.213

T:BB2018.295

T:BB2018.326

T:BB 2018.373

## **Forsikrings- og Erstatningsretlig Domssamling**

FED 1999.806 V

## **Dansk Skiljedomspraxis**

### **Kendelser om Fast Ejendom**

KFE 1978.1

KFE 1983.55

KFE 1985.16

KFE 1989.57

KFE 2004.8

KFE 2009.389